TABGAÇLAR

TOPLUM ve EKONOMİ

Pulat Otkan

Hazırlayan
Gürhan Kırilen

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1512
KÜLTÜR SERİSİ: 873

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-923-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Tashih: Hüseyin Özdemir

Dizin: Ali Yılmaz

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sok. Güven İş Merkezi
Nu: 6/13, Bağcılar / İstanbul
Tel:0212 446 05 99

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Pulat Otkan: 23 Ağustos 1942'de doğan Pulat Otkan, 1962-1966 yıllarında Ankara Üniversitesi DTCF Sinoloji Bölümünde yüksek öğrenimini tamamladı. Mezuniyetinden bir yıl sonra Çin'e giderek Taiwan ve Zhengzi üniversitelerinde üç yıl boyunca eğitim gördü. Türkiye'ye dönüşünü müteakiben Türk Tarih Kurumunda ve ardından Ankara Üniversitesi Kütüphanesinde çalıştı. 1973 yılında *M.S. IV Yüzyılda Hunların Önderliğinde Çin'de Başlayan Yabancı Kavimler Hareketinin Kültürel, Toplumsal ve Ekonomik Etkileri* başlıklı doktora tezini tamamladı. 1976-1977 yıllarında Japonya'da çalışmalarını sürdürdü. 1986 yılında DTCF Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalını kurdu. Otkan, Japon hükümeti tarafından verilen "Altın Işıklar, Yükselen Güneş Nişanı" sahibidir. 1980'de, *T'opa Wei Döneminde Toplum ve Ekonomi* başlıklı teziyle doçent unvanını aldı. Muhtelif defalar yurt dışında sinoloji çalışmalarını sürdüren Otkan, Sun Tzu'nin *Savaş Sanatı*'nı özgün dilinden Türkçeye çevirmiştir. 13 Nisan 2014'te vefat eden Otkan'ın, vefatından dört yıl sonra, uzun yıllar üzerinde çalıştığı *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar* başlıklı çalışması öğrencisi Giray Fidan'ın danışmanlığında neşredilmiştir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 9
ÖNSÖZ 11
IV. YÜZYILDA ÇİN'DEKİ AZINLIK HALKLARIN YERLEŞİM ALANLARI VE NÜFUS SORUNU 23
BUDUNLAR HAREKETİNİN DOĞUDAKİ ANLAMI 25
AZINLIK HALKLARININ YERLEŞİM ALANLARI 29
ÇİN'DE NÜFUS SORUNU VE YABANCILAR 37
T'O-PALARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÖÇ YOLLARI 43
WEİ SHU "BAŞLANGIÇ KAYITLARI" İLE İLGİLİ SORUNLAR 45
T'O-PALARIN UZAK ATALARI VE GÖÇ YOLLARI 47
T'O-PALARIN İLK SİYASAL BİRLİĞİ: TAİ BEYLİĞİ 53
TAİ BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU 53
T'O-PA BOYLAR BİRLİĞİNİN YAPISI 55
T'O-PA BİRLİĞİ İÇİNDE TU-KULARIN YERİ 63
Liu, Ho-lien, Tu-ku Ailelerinin Soykütüğü 65
T'O-PALARIN KUZEY WEİ DEVLETİ DÖNEMİ 67
WEİ SHU'YA GÖRE T'O-PA WEİ TARİHİ KRONOLOJİSİ 73
T'O-PALARDA SOSYO-EKONOMİK DÜZEN 85
KURULUŞ DÖNEMİNDE ETKİN ÇEVRELER 87
BESİCİLİK 91
KENT YAŞAMI İLE İLGİLİ BİR BELGE 97
SEKİZ BEYLİK DÜZENİ 99
SÜRGÜN POLİTİKASI 101
SOY GÖZETMENLİĞİ SİSTEMİ 105
T'O-PA HUNG DÖNEMİ'NDEKİ UYGULAMALAR 109
MAAŞ SİSTEMİ 111
ÜÇ MUHTARLIK SİSTEMİ 115
EŞİT TOPRAK SİSTEMİ 121
ARİSTOKRASİ 129
WEİ TARİHİ EKONOMİ BÖLÜMÜ WEİ SHU 110, SHIH HUO CHIH (ÇEVİRİ) 133
DİZİN 160

SUNUŞ

Tabgaçların öncülü olan Hsien-peiler III. yüzyıldan itibaren eski Hun topraklarına yerleşmeye başlar. Burada Hun, Ting-ling ve Wu-huan gibi halklarla karışan Hsien-peiler, Tabgaç birliğini kurduktan sonra Kuzey Çin'in tamamına hükmedecek güce ulaşırlar. Çoban-çiftçi çekişmesini ortak yaşamla taçlandıran Tabgaç tecrübesi, yerleşik hayata geçişte mülkiyet hukukunu düzenleyen bir model sunar.

IV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kudretli ve tam teşekküllü bir devlet kuran Tabgaçlar, Türk-Çin tarihi içinde özel bir yere sahiptir. Tabgaç idaresi, T'ang, Liao, Chin, Moğol ve Mançu gibi yönetimlere ilham kaynağı olmuş, boy birliği esasına göre örgütlenen Tabgaçlar, iktisadi ve ticari düzenlemelerle istikrarlı bir yapı kurmuştur. Kuzey Çin'de siyasi miras Tabgaç döneminde (MS 386-535) atılan temel üzerinde şekillenmiştir.

Prof. Dr. Pulat Otkan Hocamızın doçentlik takdim tezi olarak kaleme aldığı bu eser, yerleşik hayata geçişte Tabgaç reformlarına odaklanmaktadır. *Wei Tarihi*'nin Ekonomi Bölümü'nün tercümesiyle, Tabgaç ekonomi-politiğini anlamamıza yardımcı olan bu metnin Türkçe yazında önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz. Tezin daktilo nüshadan bilgisayara aktarılması sırasında sinoloji öğrencilerinin de katkısı olmuştur. Yayıma hazırlarken orijinal metne sadık kalmaya ve mümkün olduğunca müdahale etmemeye özen gösterdik. Açıklama eklediğimiz yerlere "e.n" ile not düştük; metin içi göndermeleri, yayınevi kuralları uyarınca dipnotlara taşıdık. Aslen tez olarak kaleme alındığı için temkinli ilerleyen paragrafları bağlamına göre birleştirerek okuma kolaylığı sağlamaya çalıştık. Tablolar ile dizinin hazırlanmasında Ali Yılmaz'ın katkısı oldu; emek veren diğer arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Gürhan Kirilen

ÖNSÖZ

III. yüzyılın başlarında Han Hanedanının yıkılması, Çin'de Eski Çağ dünyasının çözüldüğünü ilan etmişti. Wei-Chin, Onaltı Devlet ve güney kuzey hanedanları dönemlerinin kargaşası içinden yeni bir çağ filizlenerek Çin kültürü ve toplumu değişik bir görünüm kazanmıştır.

Soylular sınıfı, çağın sürükleyici gücü olarak ortaya çıkmış; Sui ve T'ang dönemlerinde birliğin sağlanmasıyla kabaran bu dalga, Kore ve Japonya'ya çarpmıştır.

Bu araştırmada Çin'de Orta Çağ'ın kapılarını açan evrensel bir imparatorluğun kültürel, toplumsal ve ekonomik temel taşlarını hazırlayan T'o-pa Wei Dönemi ele alınmaktadır.

Atlı göçebe toplumların yerleşiklerle ilişkileri, bu ilişkilerin her iki toplum üzerindeki etkilerinin araştırılması, T'o-pa toplumu içinde eski Orta Asya Türk öğelerinin yoğun olması nedeniyle Orta Asya Türk tarihine ışık tutacaktır kanısındayım.

Bu araştırmanın ortaya konmasında her türlü desteğini esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. M. Özerdim ile sorunların çözümünde bana yol gösteren ve cesaretlendiren Sayın Prof. Dr. B. Ögel'e, büyük yardımlarını gördüğüm Sayın Prof. Dr. Nishijima Sadao'ya teşekkürlerimi sunarken bana tanınan bunca olanaklara karşın ortaya daha iyi bir araştırma koyamamamın sorumluluğunu kabul etmekteyim.

Dr. Pulat OTKAN
Ankara, Mart 1980

GİRİŞ

T'o-pa tarihinin orijinal ve temel kaynağı *Wei Shu*'dur. 114 bölümden oluşan *Wei Shu*'da "Hükümdar Kayıtları" 12 bölüm, "Biyografiler" 98 bölüm, "Risaleler" 20 bölümdür. İçindekiler, IV. yüzyıldan VI. yüzyılın ortalarına değin, Kuzey Wei Hanedanı Dönemi tarihini kapsamaktadır.

T'o-pa tarihinin yazımına T'o-pa K'uei Dönemi'nde başlanmıştır. Bu sırada Teng Yüen, on bölümlük "Tai Kayıtları"nı derleyip yazmış; daha sonra Ts'ui Hao ile Kao Yün Wei tarihini derleyip kronolojik olarak yazmaya devam etmişlerdir. 487 yılında Li Piao tarih çalışmalarına katılınca biyografik yönteme dönülmüş, genel çizgileriyle T'o-pa Hung yönetimi dönemine kadar derleme yapılmıştır. Daha sonra Hsing Luan, Tsui Hung ve diğerleri sırasıyla; Kao Tsu (Yüen Hung), Shih Tsung (Yüen K'o) ve Su Tsung (Yüen Hsü) dönemlerinde Ch'i-chü-chü denen imparatorun günlük faaliyet raporlarını derleyip yazmışlardır. Kuzey Ch'i Hanedanı Dönemi'nde, 551 yılında Wei Shou T'o-pa Wei tarihini yazmaya başlamış, bu arada bir tarih enstitüsü kurularak Kao Lung'un denetiminde Fang Yen-Yu ile birlikte altı kişi sırayla tarih çalışmalarına katılmışlardır.

505 yılında Chü Lu'da (bugünkü Ho Pei eyaletinde) doğan Wei Shou (öl. 572), Kuzey Ch'i Hanedanı'nın ünlü aydınlarındandır. Kendisi, Kuzey Wei Dönemi'nde "Devlet Tarihi" ve imparatorların günlük faaliyet raporlarının derlenmesi çalışmalarına katılmış; Doğu Wei ile Kuzey Ch'i yönetimleri döneminde yavaş yavaş yükselerek devlet memuriyetinde bulunmakla beraber, asıl mesleği daima tarihçilik olmuştur. Tarih araştırmalarının başında Kao Lung bulunuyordu; ancak gerçekte işi elinde tutan ve yürüten Wei Shou'ydu. Bu çalışmalar sonunda, 554 yılı sonbaharında "Hükümdar Kayıtları" ile "Biyografiler", 11. ayda da 10 bölümden oluşan "Risaleler" tamamlanmıştır. Bibliyografik bilgi veren Çin kaynakları, Sui ve T'ang dönemlerinde de bazı *"Wei Shu"*ların yazıldığından söz etmektedirler. Ne var ki bu kitaplar günümüze kadar gelemeden kaybolmuşlardır. Diğer taraftan T'ang Dönemi tarihçilerinden Li Yen-Shou'nun Kuzey Tarihi'ndeki Kuzey Wei ile ilgili bölüm, *Wei Shu*'nun kısaltılmış kayıtlarıdır. Bu nedenle *Wei Shu*, T'o-pa Wei tarihini anlatan en eski ve en yetkin kaynaktır.

Wei Shu'nun başlangıç bölümünde T'o-pa Boyu'nun ilk dönemleri ele alınmakta, efsanevi bir anlatım içinde T'o-paların boy düzeninden Çin tipi despotik bir devlete geçişlerinin çeşitli aşamaları ele alınmaktadır. *Wei Shu*'nun "Başlangıç Ka-

yıtları" ile ilgili olarak çeşitli kuşkular bulunmakta, bazı bilim adamları bunların gerçek dışı olduğunu ileri sürmektedirler.

Kitabın 100. bölümünden 103. bölümüne kadar olan kısımda ülke içindeki azınlık halklarıyla yabancı ülkelerden söz edilmekte; bu bilgiler, genellikle o dönemdeki elçilerin ve tüccarların kayıtlarına ve söylediklerine dayanmaktadır.

Wei Shu'nun bazı bölümlerinin kaybolduğu, daha sonra başka belgelerle karşılaştırılarak bu kayıp bölümlerin tamamlanmasına çalışıldığı bilinmektedir. Örneğin *Wei Shu*'nun 102. bölümündeki "Batı Ülkeleri" kayıtları kaybolmuş, daha sonra tekrar derlenmişse de orijinalliğinden pek çok şey yitirmiştir. Bugün elimizde bulunan *Wei Shu*'nun "Batı Ülkeleri" kayıtları, aslında *Wei Shu, Chou Shu* ve *Sui Shu*'daki "Batı Ülkeleri" kayıtlarının karışımı olan *Pei Shih*'dan[2] yararlanılarak derlenmiştir. *Pei Shih* "Batı Ülkeleri" kayıtlarında adı geçen bu üç kitaptaki kayıtlar, IV. ve VII. yüzyıllar arasındaki gelişmeler ve değişiklikler göz önüne alınmadan birbirine karıştırılmıştır. Bu nedenle bugün elimizde bulunan *Wei Shu* "Batı Ülkeleri" içindeki orijinal *Wei Shu*'dan alınma bilgiler aydınlığa kavuşturulmadan kullanılması son derece büyük yanlışlıklar yapmamıza neden olur.

Örneğin, Eftalitlerle ilgili bölümde "Ch'ang-an'dan on bin yüz li uzaklıktadır. Şehir on küsur *li* büyüklüktedir.", "âdetleri T'u-chüehlerle (Göktürklerle) aşağı yukarı aynıdır. Bunlarda iki kardeşin aynı kadınla evlenme âdeti vardır. Kardeşi olmayanların karıları tek boynuzlu başlık giyerler. Eğer kardeşleri varsa (kadınların başlıklarına) bunların sayısına göre boynuz eklenir." cümleleri *Chou Shu*'dan alınmıştır. "Başkentleri Wu-hu Irmağı'nın (Oxus) iki yüz *li* güneyindedir." cümlesi ile "Budist mabed ve pagodaları çoktur. Hepsi altınla süslenmiştir." cümleleri de *Sui Shu*'dan alınmıştır.[3] Wei Dönemi'nde Eftalitlerin kentleri bulunmamaktadır. Kuzey Chou Dönemi'nde Eftalitler, Tohara'nın başkentini istila edip, ilk kez yerleşik düzene geçerek burayı başkent yapmışlardır. Burası, Çincede "P'o-ti ch'eng" ya da "P'o-ti-yen" diye geçen "Padiyan" (Farsça hükümdar kenti anlamında, Kunduz yakınlarındaki Warwâlîz) kentidir. Burası *Chou Shu*'da kaydedilen "(Eftalit Kralı) Pa-ti, yani Wang-su'yu (Çince hükümdar kenti anlamında) başkent yaptı." cümlesindeki kenttir.

Eftalitler bundan sonra Oxus Irmağı'nın güneyindeki Balkh'ı ele geçirerek başkent yapmışlardır. Bu da *Sui Shu*'da kaydedilen, "Başkentleri Wu-hu Irmağı'nın iki yüz küsur *li* ötesindedir." cümlesinden anlaşılan yerdir.

Pei Shih ve *Pei Shih*'dan yaralanılarak yazılan *Wei Shu*'daki "Batı Ülkeleri" kayıtlarında zaman içindeki yer değiştirmeler dikkate alınmadan, *Chou Shu* ve *Sui Shu*'da kaydedilen başkentler birbirine karıştırılmıştır. Kısacası yüz, iki yüz yıl

---

[2] 386-618 yılları arasındaki Kuzey Wei, Kuzey Ch'i, Chou ve Sui hanedanları tarihini içermektedir. 659 yılında yazılmıştır.

[3] 656 yılında yazılmıştır. 581-618 yılları arasındaki Sui Hanedanı tarihini anlatmaktadır.

sonraki Eftalit kentlerinden T'o-pa Dönemi'nde söz edilmektedir. Bu nedenle *Wei Shu*'daki "Batı Ülkeleri" kayıtlarının T'o-pa Dönemi'ndeki yabancı ülkelerle ilgili bir kaynak olarak ele alınması doğru değildir.

Wei Shu'nun on bölümden oluşan "Risaleler"inden kısaca söz edecek olursak örneğin Yang Shou-ching, "Coğrafya Risalesi"ni eleştirirken şöyle demektedir: "Oldukça eski bir görünümü vardır. Ancak ayrıntılı olmaması gereken noktalar, kısa olması beklenen yerler çok ayrıntılıdır." Gereksiz ayrıntılar ve geçiştirmeler gerçekleri kaybettirmektedir. Bu durum sadece coğrafya bölümünde değil, diğer risalelerde de aynıdır. Örneğin "Ekonomi Bölümü"nde kuşkulu pek çok nokta bırakılmıştır. "Memurlar ve Aileler Risalesi"nde alt kademelerdeki memuriyetler, memurların görevleri belirtilmemekte; dört bölümlük "Göksel Görünümler Risalesi"nde iki bölümlük "İlahi Etkenler Risalesi"nde "kader" ve "afetler" gibi boş inançlardan söz edilmektedir.

Bununla beraber bu on risale, değerli bilgiler de vermektedir. "Ekonomi Risalesi"nde "Eşit Toprak Sistemi", "Üç Muhtarlık Sistemi" ile vergi sistemleri; Kuzey Wei ve ondan sonraki 300 yıl devam eden büyük toprak sahipliği sisteminin incelenmesinde temel kaynaklardır. Para ile ilgili kayıtlar, o zaman Kuzey Wei sınırları içindeki tüm bölgelerin ekonomik ve toplumsal durumunun aydınlanmasına yardımcı olmaktadır. "İlahi Etkenler Risale"sinin birinci bölümünde Kuzey Wei Devleti'nin kuruluşundan itibaren 150 yıl içinde tüm yörelerdeki deprem kayıtları yer almaktadır. "Memurlar ve Aileler Risalesi" ile "Budizm-Taoizm Risalesi", Çin tarihçiliğinde ilk kez Wei Shou tarafından ortaya çıkarılan risalelerdir. "Memurlar ve Aileler Risalesi"nin soyadları bölümünde T'o-pa Sülalesi ile bağlı boylar ele alınmakta, boy adları ile Hsiao Wen Ti tarafından değiştirilen Çince soyadları sıralanmaktadır. Bu bölüm daha sonraki soy kütüğü kitaplarının temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır ve belli ölçüde, T'o-pa Boyu'nun yapısı ve o zamanki boyların yapılarındaki ortak ve farklı yönleri yansıtması bakımından önem arz etmektedir. "Budizm-Taoizm Risalesi"nde Budizmin Kuzey Çin'de yayılışı ve Kou Ch'ien'in Taoculukta yaptığı revizyonun gelişimi anlatılmaktadır. Risalede büyük toprak sahipleri ile tapınak yöneticileri arasındaki çelişkiler de yansıtılmakta, özellikle Budist tapınaklarının ekonomik yapısı ile ilgili değerli bilgiler bulunmaktadır.

Wei Shu'nun hemen tüm bölümleri, bir takım ferman ve raporlarla şişirilmiştir. Ancak bütün bunlar kitabın değerini azaltacak ölçüde değildir. Örneğin Li An-shih'nın biyografisindeki "Eşit Toprak Sistemi" önerisi, Chan P'u-hui'in biyografisinde görülen, ölçü birimleri ile vergi tasarıları gibi Kuzey Wei Dönemi'nin ekonomik durumunu yansıtan belgeler büyük değer taşımaktadır. Kitapta kaydedilen ezgi ve şarkılar ise Kuzey Wei Dönemi edebiyatının temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

Wei Shu'nun bir bölümünün Sung Dönemi başlarında kaybolduğu bilinmek-

tedir. 1061 yılında çıkarılan bir buyrukla *Wei Shu* ile Sung, Ch'i, Liang Ch'en, Kuzey Ch'i ve Chou tarihleri ele alınmıştır. Bugün *Wei Shu*'nun başındaki ön sözde Liu Pan, Liu Shu, An Tao ile Fan Tzu'yü'nün imzaları bulunmakta; herhangi bir tarihe rastlanmamakla birlikte 1067-1070 yılları arasındaki bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Her iki Liu ile Fan Tzu'yü, Sung Dönemi'nin ünlü tarihçileri olup özellikle Liu Shu, güney-kuzey hanedanları tarihi uzmanlarındandır. Bu kişiler, kitabın çeşitli nüshalarını karşılaştırmışlar; başkaları tarafından eklenen, eksik yerlerini araştırarak "Hsui Wen Tien Yü Lan 修文殿御覽", "*Pei Shih* 北史" ve T'ang Dönemi'ndeki kişilerin yazıları ve kayıtları ile karşılaştırmışlar; eksik yerleri bölümlerin sonlarında belirtmişlerdir. Buna göre 26 bölüm kayıp, üç bölüm de eksiktir.

Bugün *Wei Shu*'nun elde bulunan nüshaları şunlardır: 1- Pai Na Pen 百衲本 2- Nan Pen 南本 3- Pei Pen 北本 4- Chi Pen 汲本 5- Tien Pen 殿本 6- Chü Pen 局本.

Wei Shu ve yazarı Wei Shou ile ilgili olarak bugüne değin çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlar arasında James P. Ware'in,[4] Chou I-liang'ın,[5] Uchida Gimpu'nun[6] ve Wolfram Eberhard'ın[7] araştırmaları konuya aydınlık getiren çalışmalardır.

T'o-pa Dönemi'yle ilgili olarak *Chin Shu, Pei Shih, Sui Shu, Nan Ch'i* gibi kaynaklarda da değerli bilgiler bulunmaktadır. Özellikle *Nan Ch'i Shu*'daki "Wei Lon Chuan"da güneylilerin gözüyle T'o-paların yaşamı ve en önemlisi konuştukları dil ile ilgili çok değerli belgeler vardır. Bu belgeler üzerinde çalışan Pelliot, Shiratori, Bazin ve Boorberg gibi bilim adamları, T'o-paların konuştuğu dilde Türkçe öğelerin ağırlık taşıdığını vurgulamışlardır.

T'o-pa Wei Dönemi'nin toplumsal yapısını en geniş biçimde ele alan, Batılı bilim adamı Prof. Eberhard'dır. Bu dönemin ekonomik yapısıyla ilgili yapıtıyla Etienne Balazs, T'o-pa Wei Dönemi'nin ekonomik tarihi konusunda otoritesini korumaktadır. Japonya'nın ekonomik tarihini de ilgilendirmesi bakımından özellikle T'o-paların "eşit toprak sistemi" bu ülkedeki bilim adamları tarafından çok ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Japonya'da 1932 yılından bu yana konuyla ilgili olarak Okazaki Koga Noboru, Shimiz Taiji, Shida F., Sogabe Shizio, Matsumoto Yoshimi, Koga Noboru, Hori Toshikazu ve daha pek çok bilim adamı tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. T'o-pa Wei Dönemi, Çin tarihinin dönemlendirilmesi açısından da büyük önem taşıdığından Çin toplumu ve ekonomisi ile ilgili pek çok bilim adamı tarafından önemsenmiş; çeşitli yönleriyle üzerinde durulmuştur. Türkiye'de bu dönemin edebiyatı ile ilgili olarak Prof. Dr. Muhaddere

---

[4] Ware, J.R., "Notes on the History of Wei Shu", JAOS, vol. 25, No.1.

[5] Chou, 1963.

[6] Gimpu, 1936, 1975.

[7] Eberhard, W., *Das Toba-Reich Nurdeninas*, Leiden, 1949. Ayrıca kaynakçaya bk.

Özerdim'in değerli çalışmaları dışında başta Prof. Eberhard'ın T'o-paların hayvancılığı, T'o-palarda tarım, köle usulü, ulaşım vb. gibi konularda temel bilgileri yansıtan araştırmaları, Prof. Ögel'in öğrencisi Bayan Kao'nun bu dönemde Çin'in kuzey ve batı komşuları ile ilgili doktora çalışması, Ayşe Onat'ın T'o-palarla yakın ilişkisi olan Hsiung-nuların Hsia Devleti ile ilgili incelemeleri önde gelen araştırmalardır.

Güney-Kuzey Hanedanları Dönemi, özellikle T'o-pa Wei tarihi, içinde pek çok sorun bulunan bir dönemdir. Bu açıdan birkaç yıl içinde yapılacak bir çalışmayla tümüyle ortaya konması olanaksız gibidir. Bu araştırmada kullanılan, *Wei Shu*'nun "Chung Hua Shu Chü" baskısının 3065 sayfasının, hemen her satırında bir sorun bulunduğunu söylersek çok abartmamış oluruz. Diğer taraftan Çincenin özelliği sebebiyle kimi cümleler değişik biçimlerde çevrilebilmekte, hangisinin doğru çeviri olduğu saptanamayan cümleler, birbirinin tamamen tersi anlamlar vermekte, metnin yorumlanmasında değişik görüşler ortaya atılmaktadır. Bu nedenle bu araştırmada T'o-paların toplumsal ve ekonomik gelişmesiyle ilgili mümkün olduğu kadar çok sorun ele alınıp ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde III. yüzyıldan itibaren Çin'e gelen yabancıların yerleşim alanları ve bunların nüfus oranları saptanmaya çalışılmış; bu arada *Wei Shu*'nun "Başlangıç Kayıtları" ele alınarak T'o-paların ortaya çıkışı ve ataları, T'o-pa boylar birliğinin tarihsel süreç içindeki gelişimi ile ilgili sorunlar üzerinde durulmuştur.

T'o-pa boylar birliğinin yapısı ile ilgili olarak Prof. Eberhard'ın ayrıntılı çalışmaları bulunmakta, kendisi T'o-pa boylarını tek tek ele alarak incelemektedir. Bu konuda diğer değerli bir çalışma da Yao Wei-Yüen'in araştırmasıdır. Çin dilinin özgün karakteri nedeniyle özellikle bazı boyların kimlikleri konusunda her iki araştırmacının değişik görüşler ileri sürdüğü görülmektedir. Sorunun karmaşıklığı ve genişliği nedeniyle bu konu burada genel görünümüyle ele alınmış, boyların kanlarını saptamanın zorluğu ortaya konmuş, daha çok boyların kimliği dışındaki sorunlar üzerinde durulmuş, T'o-palarla Tu-ku Boyu[8] arasındaki yakın ilişkiler vurgulanmıştır.

T'o-paların ikinci siyasal birliği olan Kuzey Wei Dönemi'nin siyasal olaylarından sadece önemli olanları üzerinde durulmuş, siyasal olayların *Wei Shu*'daki kayıtlara göre kronolojik bir özeti verilmiştir. İkinci bölüm, daha çok T'o-paların toplumsal gelişimi ve Kuzey Wei Dönemi'ndeki siyasal ve ekonomik sorunlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Burada da genellikle üzerinde en fazla tartışma olan

---

[8] Prof. Uchida'ya göre (1975, I, s. 882) Tu-ku, "tuğu elinde tutan" anlamına gelen "tuylay"ın karşılığı olmalıdır. Köymen'e göre (1944), "Tu-ku", Türk sözcüğünün karşılığıdır. Boodberg, "Tu-ku (d'uk-kuo)" sözcüğünün, Türkçe "toy (doğmak)" sözcüğünden geldiğini savunmaktadır. Tu-kular, Hsiung-nu Ch'an-yülerinin çıktığı boydur. Çin kaynaklarında Liu Meng ve Ch'ü-pei'in soyundan gelenlerin Tu-ku Boyu üyeleri olduğu belirtilmektedir.

sorunlar ortaya konmuş, T'o-pa Wei Dönemi'ndeki sosyo-ekonomik yapının iskeleti belirlenmeye çalışılmıştır.

Son bölümde *Wei Shu*'nun "Ekonomi Bölümü" nün açıklamalı çevirisine yer verilmekte, T'o-pa Wei Dönemi'ndeki toplumsal ve ekonomik durum, Wei Shou'nun kaleminden anlatılmaktadır.

Araştırmada dipnotlardaki tekrarlardan kaçınmak amacıyla alıntılar parantez içinde, yazarın soyadı, eserin tarihi ve alıntı sayfası belirtilmek suretiyle verilmiş, yazar soyadları ve eserlerin tarihine göre sıralanan kaynakça bölümünde, alıntıyla ilgili ayrıntılı bibliyografik bilgiler belirtilmiştir. Çince için kullanılan transkripsiyon sistemi Wade-Giles sistemidir.

1 IV. YÜZYILDA ÇİN'DEKİ AZINLIK HALKLARIN YERLEŞİM ALANLARI VE NÜFUS SORUNU

BUDUNLAR HAREKETİNİN DOĞUDAKİ ANLAMI

Avrupa tarihçileri için kavimler hareketi dendiğinde akla Orta Çağ'daki German halklarının hareketi gelir. Doğal olarak bu görüş Avrupa tarihi için geçerlidir. Nitekim Almanya'da "Völkerwanderung" sözcüğü, salt IV-VI. yüzyıllardaki German halklarının hareketi için kullanılırken diğer kavimlerden Slavların ya da yine German soyundan olan, Normanların XI. yüzyıldaki hareketi için "Völkerbewegung" sözcüğü kullanılmakta; German hareketinin Avrupa tarihinde ayrı bir yeri ve önemi olduğu vurgulanmak istenmektedir. German hareketi; özetle Avrupa dünyasının kurulmasına, Roma-German biçimi kültür ve toplumun oluşmasına katkısı açısından önemsenmektedir.[9]

Ne var ki kavimler hareketi, salt Avrupa'da tarihsel etkinliği olan bir olay gibi görülmemelidir. Asya'da, özellikle Doğu Asya'da da tarihsel önemi büyük, kültürel ve toplumsal bakımdan derin izler bırakan kavimler hareketleri vardır. Örneğin IV. yüzyılda Hsiung-nu, Hsien-pei, Ti ve Ch'iang halklarının önderliğindeki "Beş Barbar'ın Çin'i karıştırması" olayı; XII. yüzyılda Nü-chen halkının Kuzey Çin'i ele geçirmesi; XIII. yüzyıldaki Moğol ve XVII. yüzyıldaki Mançu yayılması… Doğudaki bu kavimler hareketlerinin her biri, gerek Asya tarihinde oynadıkları roller açısından gerekse nüfus hareketi ve alan bakımından Avrupa'daki budunlar hareketlerini aşan bir görünümdedir. Gerçekte doğudaki ve batıdaki kavimler hareketlerinin her ikisi de Kuzey Asya atlı göçerlerinden Hsiung-nuların bölünerek göç etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle her iki hareket de kaynağını aynı kökten almaktadır.

Asya'daki kavimler hareketlerine baktığımızda IV. yüzyıldaki "Beş Barbar'ın Çin'i karıştırması" olayının, Avrupa'daki German hareketi gibi diğer kavimler hareketlerinden daha başka bir anlam taşıdığı görülür. Diğer bir deyişle Avrupa'da "Völkerwanderung" ne ise Çin'de de "Wu-hu Luan Hua" odur. Hsiung-nuların bölünerek bir kısmının Çin'e göç etmesiyle ortaya çıkan bu olay, bütün bir Çin'i altüst etmiş, Çin toplum ve kültüründe köklü değişikliklere yol açacak bir ortam hazırlamıştır.

IV. yüzyılın başında daha önce Çin topraklarında yerleşmiş olan Hsiung-nuların, Çin'deki "Chin Hanedanı" içindeki kargaşalıklardan yararlanarak Kuzey Çin'de egemenliği ele geçirmesi ve Chin Hanedanı yöneticilerini güneye sürmesi ile başlayan hareket sonucu, bütün bir Kuzey Çin yüz yıldan fazla bir süre çoğu azınlık halkları tarafından kurulan 20'ye yakın siyasal birlikçe yönetilmiş, sonunda T'o-palar bu parçalanmış duruma son vererek tüm Kuzey Çin'i tek bir yönetim altında birleştirmiştir.

---

[9] Tamura, 1968, s. 2.

Haklı olarak çok eski bir kültür kalıtımının sahibi olmakla öğünen Çinliler, uzun bir süre bütün bir dünyanın dört denizle çevrili bir kara parçasından oluştuğunu sanmışlardır. Bu nedenle kendi ülkelerine "Chung Kuo (merkezdeki ülke)" ya da "Chung Hua (merkezdeki cevher ya da çiçek)" demişler; kendi toprakları dışında, kendilerinden farklı bir yaşam sürdüren yabancı ülke halklarını da "çiçeğin" çevresindeki "yabani" ve "zararlı" otlar gibi görerek bu halkları barbarlıkla suçlamışlardır.

Çinlilerin bu görüşü, ilk kez IV. yüzyılda yabancıların Çin toprakları üzerinde yönetici kimliğini kazanmalarıyla değişmeye başlamıştır. Nitekim bu dönemde yabancılar tarafından kurulan siyasi birlikler, her ne kadar meşru birer devlet sayılmamışsa da daha sonra T'o-paların kurduğu Wei, Yü-wen Hanedanı'nın kurduğu Chou gibi devletler, Çin'de meşru hanedanlar olarak kabul edilmiş, kendilerinden birer "barbar" olarak değil, saygıdeğer yöneticiler olarak söz edilmeye başlanmıştır.

Oldukça erken çağlarda tarımsal tekniği inceltme olanağını bulan Çinlinin üzerinde yaşadığı tarlası; onun aile ilişkilerinden siyasal örgütlenmesine, sanatından düşüncesine kadar toplumsal ve kültürel yapısına biçim vermiştir. Yaşamını tarlasıyla, dünyayı da dört denizle sınırlandıran Çinli; zaman zaman bir sosyal durgunluk içine girmiş ve bu sosyal durgunluk ise çoğu kez çeşitli ayaklanma, savaş ve yabancı istilalarından sonra giderilebilmiştir. Bu nedenle Çin'in tarih boyunca gösterdiği her toplumsal ve kültürel aşama mutlaka bir zorlamayla gerçekleşmiştir.

Çin'e yerleşen yabancı halkların IV. yüzyılda başlattığı bu bağımsızlık hareketi de Çin tarihinde pek çok örneği görülen bu tür zorlamalardan biri olmuş, Çin'in toplumsal ve kültürel aşamasına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu olaya siyasal açıdan bakıldığında bir istila hareketi olmadığı görülür. Çin topraklarına yerleşen yabancılar burasını kendi toprakları olarak benimsemişler; ancak o zamanki Çinli yöneticilerin "sözde" uygar üstünlüğü onları toprağa bağlı köle haline getirmiş ve bu da yabancıların steplerde edindiği özgürlük anlayışına ters düşmüştür. Bu nedenle kendi kendilerini yönetme gereği duymuşlar ve bir süre için budunlar arasındaki milliyetçi görüş ayrılıklarını bırakarak ortak düşman Çinli yöneticilere karşı başkaldırmışlardır.

Çinli yöneticilerin Hunlar tarafından güneye sürülerek bütün bir Kuzey Çin'in ele geçirilmesinden sonra bu kez ortaya yabancı yöneticiler arasındaki milliyetçi görüş ayrılıkları sorunu çıkmıştır. Bu da siyasal birliği parçalayarak ortaya birçok bağımsız devletin çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde yabancılar tarafından kurulan hemen hemen bütün devletler, Hun (Hsiung-nu) Hükümdarı Liu Yüen'in kurduğu, Kuzey Çin'deki ilk yabancı siyasal birliğin yapısını benimsemişlerdir. Buna göre bu devletlerdeki yabancılar ve Çinliler kendilerine özgü yöntemlerle yönetilecekti. Hükümdar yabancıların Ch'an-Yü'sü, Çinlilerin ise Huang-ti'si idi.

Gerçekte Liu Yüen'in yönetimi sırasında görülen, bir kişinin hem Hun hem de Çin memur unvanını kullanması örneği diğer devletlerde de vardır. Çünkü boy dizgesi hiçbirinde parçalanmış değildir. Diğer taraftan boy dizgesinin parçalanmamış olması, pek çok tarihçinin ileri sürdüğü gibi, bunların Çinlileştiği savını büyük ölçüde zayıflatmaktadır. Yabancı yöneticilerin bazı uygulamalarıyla Çinlilere benzediği söylenebilirse de azınlık halkların büyük çoğunluğu için aynı sav ileri sürülemez.

Eski geleneksel hayvancılık ekonomisinden vazgeçmeyen yabancılar, verimli Çin topraklarına yerleşmekle otlak sorununa da çözüm bulmuşlardı. Bu nedenle daha önce tarım yapılan topraklar otlak haline getirilmiştir. Böylece hayvancılık ekonomisi ön plana geçmiş, Çinlilerin deyişiyle tarımda bir "barbarlaşma" olmuştur.

Diğer taraftan yabancılar, yönetimleri altındaki insan gücünü artırmak amacıyla çeşitli bölgelerdeki halkı göç ettirerek stratejik yerlere yerleştirmişler; bir kısım halk da sürekli savaşlar nedeniyle kendiliklerinden Güney Çin'e göç etmiştir. Böylece gerek hayvancılık ekonomisinin önem kazanması ve gerekse göçler nedeniyle Çinlilerin yaşamına yeni bir görünüm getirilmiştir. Örneğin kımız bile en yüksek tabakadan en aşağı tabakasına kadar her Çinlinin günlük yaşamında tiryakisi olduğu bir içki haline gelirken yabancıların yiyecekleri benimsenmiş, zengin ve varlıklı ailelerin evlerinde "barbar" eşyaları başköşeyi almış, giyimde deri malzeme ve pantolon önem kazanmış ve Kuzey Çin'in yüksek kültürü daha geri olan güneye inerek kuzey ile güney halklarının kaynaşması ve böylece ortaya yenileşmiş bir Çin kültürünün çıkması sağlanmıştır.

Kuzey Çin'in yabancılar tarafından ele geçirilmesiyle çevre ülkelerle olan ilişkilerde de büyük bir ilerleme kaydedilmiş, Çin'in kapıları batı ve güneybatı kültürlerine açılmıştır. Kuzeyde yabancılar batı ile ilişkilerini geliştirirlerken güneye sürülen Çinli yöneticiler yeni yeni ticaret merkezleri kurmak zorunda kalmışlar ve deniz yollarından yararlanarak dışa açılma gereğini duymuşlardır.

Bütün bunların sonucunda Budizm Çin'e yerleşmiş, ilk kez yabancı bir düşünce biçimi Çin'de tutunabilme olanağını bulmuştur. Böylece Çinlinin dar dünya görüşü değişmiş, kültürel ve toplumsal ilerlemesi için gerekli büyük bir potansiyel kazanmıştır. Daha sonra Çin'de bir T'ang Hanedanı'nın ortaya çıkışı, bir Göktürk İmparatorluğu'nun doğuşu Hunların başlattığı bu hareketin bir uzantısı olarak görülebilir.

2 T'O-PALARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÖÇ YOLLARI

WEİ SHU "BAŞLANGIÇ KAYITLARI" İLE İLGİLİ SORUNLAR

T'o-pa adı, tarihte ilk kez III. yüzyılın ikinci yarısında duyulmakta, IV. yüzyılın sonlarında da Çin'de kurulan siyasal bir birliğe bu adın verildiği görülmektedir. Gerçekte T'o-pa Hsien-peileri dendiğinde T'o-pa Wei Devleti'nin kurulmasından önceki ve kurulmasından sonraki T'o-palar ile Onaltı Devlet Dönemi'nde kurulan Güney Liang Devleti'ndeki T'u-falar 禿髮 ya da Ho-hsi Hsien-peileri akla gelmektedir. İkincisi burada söz konusu edilmeyecektir.[74]

T'o-paların atalarının ilk yerleşim alanlarıyla ilgili olarak *Wei Shu*'da bunların Wu-lu-hou Beyliği'nin kuzeybatısındaki taştan bir barınakta yaşadığı belirtilmektedir. Kayıtlarda bu Beyliğin kuzeybatısında Wan 完 Suyu bulunduğu, bu ırmağın kuzeydoğuda Nan 難 Suyu ile birleştiği, Nan Suyu'nun ise doğuda denize döküldüğü söylenmektedir. Wan Suyu, *T'ang Shu*'ya göre[75] Shih-chien Irmağı 室建河 olup[76] bugünkü adı Argun Irmağı'dır. Nan Suyu ise yine T'ang Shu'ya göre bugünkü Hei-lung Chiang'dır (Amur). Buna göre Wu-lu-hou Beyliği bugünkü Hei-lung Chiang eyaletindeki Nun Chiang 嫩江 kıyılarında bulunmaktaydı. Nun Chiang'ın kuzeybatısında Argun Irmağı bulunmakta, T'o-paların atalarının yaşadığı taş barınak da bu iki ırmağın arasındaki Büyük Hsing-an 興安 (Kingan) Dağlarında yer almaktadır.[77]

Wei Shu'da, "Başlangıç Kayıtları" bölümünde T'o-paların atalarının tarihi ele alınmaktadır. Bu bölüm, T'o-pa Hükümdarı Mao'dan 毛 Chieh-fen'e 詰汾 değin 14 hükümdar ve Li-wei'den 力微 sonra Shih-i-chien'e 什翼犍 kadar 14 hükümdar olmak üzere iki evrede ele alınmaktadır. Birinci evre T'o-pa tarihinde karanlık dönem, ikinci evre ise aydınlanma dönemi olarak bilinmektedir. T'o-paların kuruluş efsanesi diye tanımlanan birinci bölüm ile ilgili bazı kuşkular bulunmakta, bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir.

---

[74] T'u-fa 禿髮 kavmi Kuzey Çin'in çeşitli bölgelerinde etkinlik gösteren Hsiung-nular ile T'o-paların karışımı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kavmin Çin tarihinde bıraktığı en belirgin iz *Sung Tarihi* içindeki T'u-po (Tibet) Monografisi içinde karşımıza çıkmaktadır. Buradaki ifadeye göre: "Tibet (吐蕃) aslen Batı Ch'iangların yaşadığı bölgedir. Bu boyların nereden geldiği bilinmemektedir. [Fakat] bir söylenceye göre [bu insanlar] Güney Liang [dönemindeki] T'u-fa Li-lu-kua'nın (禿髮利鹿孤) soyundandırlar, onun çocukları T'u-fa adını ülkelerinin adı olarak kabul etmişlerdir. [Daha sonra T'u-fa] sözü değişerek T'u-po (Tibet) olmuştur (SSh: s. 14151). Bu durumda Sarı Nehrin batısındaki Ho-hsi T'u-fa Kavmi Tibetlilerin ataları olarak karşımıza çıkmaktadır. T'u-yü-hunların batıya Ch'ing-hai bölgesine göçleriyle benzerlik gösteren yukarıdaki açıklama, Doğu Asya Kavimler Göçü'nün yalnızca Çin'in iç bölgelerini değil Chi'ng-hai ve Tibet platolarını da kapsadığını gösterir. (e.n.)

[75] CTS, 199, s. 5358; HTS, 219, s. 6177.

[76] HTS, 219, s. 6177'de; *Eski Tang Tarihi* 199, 5358'de geçen Wang-chien-ho 望建河 adındaki "wang 望" iminin, 室 yerine yazıldığı; T'ang Hui Yao'da ise her iki imin de kullanıldığı kayıtlı.

[77] Başlangıç Kayıtları'nda söz edilen "Hsien-pei Dağı" ise Hsing-an Dağlarının kuzeyinde bulunmaktadır. Hun Chiang'ın kuzeybatısı ile Argun Irmağı'nın güneydoğusu, Moğolların ataları olarak bilinen Shih-weilerin 室伟toprakları olarak bilindiğine göre bunlarla T'o-palar arasında yakınlık kurmak olası görünmektedir (Ma, 1962, s. 239-240).

Wei Shu'daki "Başlangıç Kayıtları"na göre T'o-paların "uzak atası" Mao 毛, efsanevi Çin Hükümdarı Huang Ti'nin 黃帝 25 oğlundan en küçüğü olan Ch'ang'ın 昌 neslinden gelen Shih Chün'ün 始均 67'inci göbekten torunudur. Buna karşın güneyli tarihçiler, T'o-paların Hsiung-nulara sığınan Çinli General Li Ling'in 李陵 torunları olduğunu söylemektedirler.[78] *Güney Ch'i Tarihi*'nin yazarı Hsiao Tzu-hsien: "T'o-pa adında bir Hsiung-nu kadını, Li Ling ile evlenmişti. Hu (Hsiung-nu) geleneğine göre annenin soyadı kullanılır. Bu nedenle Li Ling'in soyu bunu tabu kabul eder ve (Li) Ling'in soyundan geldiklerini söyleyenleri öldürürler," demektedir.[79]

Birinci görüşün herhangi bir tarihsel dayanağı yoktur. T'o-paların Çinli General Li Ling'in soyundan geldiği savında ise T'o-palara düşman olan güneyli tarihçilerin, onları Hsiung-nu Çinli karışımı olarak tanımlama çabası içinde oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Yine *Wei Shu*'daki Başlangıç Kayıtları'nda; "Huang Ti 'toprak erdemli' hükümdardır. Kuzeyliler toprağa 't'o 托', toprak tanrısına da 'pa 跋' derler. Bu nedenle bunu ad olarak benimsemişlerdi." cümleleri, "T'o-pa" sözcüğünün anlamını açıklamaktadır.[80]

[78] SS, 95.
[79] TCTC, 78, 9.
[80] Prof. Ma Ch'ang-shou, T'o-pa, T'ien-fa, T'u-fa arasında doğrudan ilişki olduğunu söylemektedir.

T'O-PALARIN UZAK ATALARI VE GÖÇ YOLLARI

"Başlangıç Kayıtları"na göre, T'o-paların "uzak atası" Mao, yetenekli ve cesur bir kişi olup yönetiminde 36 beylik, önde gelen 99 aile bulunmaktadır. Kuzeyde korku salarak herkesi kendisine bağımlı kılmıştır.

Yao Wei-yüen,[81] *Chou Shu*'daki bir kayda dayanarak bu 36 beylik ile 99 ailenin ayrı ayrı şeyler olduğunu, bu ailelerin 36 beylik içinde sayılmaması gerektiği savını ileri sürmektedir. Ancak bu görüşe karşı çıkan Ma Ch'ang-shou,[82] *Chou Shu*'da[83] belirtildiği gibi, T'o-paların ilk dönemlerindeki 36 beylik ve 99 ailenin daha sonraları eriyip kaybolduğunu, *Wei Shu*'da adı geçen 119 T'o-pa ailesinin bunların devamı olamayacağı gibi Yü-wen T'ai ile ilgili kayıttaki sözlerin de buna dayanak yapılamayacağını belirtmektedir.[84] Metinden anlaşılan, bu dönemde 36 boyun bulunduğu ve bu boyların içinde 99 büyük ailenin, yönetimde söz sahibi olduğudur.

Mao'dan sonra beşinci hükümdara kadar hükümdarların sadece "ahiret adı" ile tek heceli "tabu adı" verilmekte, "Tahta çıktı ve öldü," denmektedir. Altıncı hükümdar T'ui-yen 推演 ile ilgili olarak, güneyde bin *li* alanındaki büyük bir bataklığa kadar göç ettiği, daha güneye göç etmeyi planladığı bir sırada öldüğü kaydedilmektedir.

Bundan sonra 12. hükümdara değin yine sadece adları verilmekte, "Başa geçti ve öldü," denmektedir. 13. hükümdar Ling (?) ile ilgili kayıtlarda: "Bu sırada bilge bir kişi ülke halkına, 'Bu topraklar verimsiz; yerleşmek için uygun değil. Yeniden göç etmekte yarar var.' der. Hükümdar bu sırada yaşlıdır. Yerini oğluna bırakır," denmektedir. 14. hükümdar Chieh-fen konusunda, babasının, kendisine güneye göç etmesini emrettiği; yüksek dağlar ve derin vadilerden güçlüklerle geçtikleri; yolda önlerine çıkan, sesi sığıra, kendisi ata benzeyen kutsal bir hayvanın kılavuzluğunda bir yıl sonra geldikleri Hsiung-nuların eski topraklarına yerleştikleri anlatılmaktadır. İlk göç girişimi babası ve T'ui-yen tarafından yapıldığı için Chieh-fen'a da T'ui-yen adı verilir. T'ui-yen, "araştırıcı" 推研 anlamına gelmektedir. *Wei Shu*'daki "Başlangıç Kayıtlarının" buraya kadar olan bölümü tartışma konusu olmuştur.

---

[81] Yao, 1962, s. 1-5.

[82] Ma, 1967, s. 240.

[83] 534-581 yılları arasındaki Batı Wei, Kuzey Chou Hanedanları tarihi 635 yılında yazılmıştır.

[84] "99" sayısının sembolik bir anlamının olabileceği göz önüne alındığında yönetici T'o-pa Ailesi ile birlikte toplam "yüz" aile etmektedir. Bu sayı daha sonraki dönemlerde Çin'de asil aileleri anlatmak için kullanılan "Yüz Aile" (pai-hsing 百姓) ifadesiyle eşleşmektedir ve "Yüz Aile" tanımı günümüz Çincesinde de "halk" anlamıyla (lao-pai-hsing 老百姓) varlığını sürdürmektedir. Erken Tabgaç Dönemi'ne ait bir ifadenin Çin kültür çevresinde çağlar aşan bir kavrama dönüştüğü görülmektedir. (e.n.)

Japon bilim adamı Shiratori, "uzak ata" Mao'dan 13. hükümdar olan Lin'e 隣 değin 13 hükümdar içinde 12 hükümdarın "tabu adlarının" bir tek Çince imle, yani tek heceli yazıldığına; bunun Çin âdeti olduğuna; Moğol ya da Mançu dilleri gibi çok heceli sözcükler kullanan budunların kişi adlarının, Çincede birden çok imle yazıldığına dikkati çekmektedir. Özellikle dördüncü hükümdar Lou 樓, 7. hükümdar Li 利, 13. hükümdar Lin'in 隣 adlarıyla ilgili olarak Altay dillerinde "l" ve "r" seslerinin bulunmadığını, bunların Çin adetine göre verilmiş adlar olacağını savunmakta; diğer taraftan daha sonraki 14. hükümdar Chieh-fen'den sonraki 13 hükümdar içinde -ikisi dışında- diğerlerinin adlarının iki imle, yani çift heceli olarak yazıldığını, Chieh-fen'dan önceki hükümdarların, T'o-paların soyunu çok daha eskilere götürme çabası ile uydurulduğunu ileri sürmektedir.[85]

"36 beylik" ve "99 büyük aile" konusunda da kuşkularını belirten Shiratori, T'ui-yen'in göç ettiği büyük bataklığın da neresi olduğunun belli olmadığını söylemekte, ağırlık taşıyan hükümdarlardan Mao, T'ui-yen ve Lin arasında tek sayılı (5 ve 7) bir sıralama olduğu, bunun da Çin geleneğinde bulunduğunu belirtmektedir. Shiratori, "Başlangıç Kayıtları"nda altıncı hükümdar olarak adı geçen T'ui-yen'in, T'an-shih-huai Dönemi'ndeki Batı Boyları Başkanı T'ui-yen olduğu, T'o-pa Kuei Dönemi'nde T'ui-yen merkez olmak üzere beş nesil önceki atalar ile yedi nesil sonraki torunların soy kütüğünün derlendiğini savunmaktadır.

Yine Japon bilim adamlarından Shida, Li-wei'den önceki 14 hükümdarın tümüyle hayal ürünü olduğunu söylemekte; Uchida ise[86] bu hükümdar kayıtlarının, eski boy başkanları tarafından aktarıldığını ve bunların gerçek kişiler olduğunu savunmaktadır. Uchida'ya göre Li-wei'den önceki hükümdarlar seçimle iş başına gelmiştir. Aralarında akrabalık ilişkileri olmayabilir.[87]

Konuyu coğrafya ve tarihlendirme açısından ele alan Ma Ch'ang-Shou,[88] "Başlangıç Kayıtları"ndakileri bir kalemde silip atmanın en kolay yol olduğunu söylü-

---

[85] Kuzey Chou Hanedanı'nın kurucusu Yü-wen Ailesi'nin "36 ülke ve 99 aile"yi yeniden gündeme getirmesi ve Tabgaç mirasına talip oluşu, aradan geçen iki yüz yıla rağmen Kuzey Çin'deki baskın kültürün Türk kültür çevresiyle yakın ilişkisine işaret etmektedir. Bu bağlamda Yü-wen ile Chieh-fen arasındaki etimolojik bağlantı TCTC içinde verilen bir notta karşımıza çıkmaktadır. HTS'de geçen "Hsien-peiler 'ot veya çayır'a (草), *'ch'i-fen* 俟汾' derler; Tarım Tanrısı (Shen Nung) bitki yetiştirdiği için kendilerine 'ch'i-fen' adını almışlardır. Bu ad daha sonra 'yü-wen'a dönüşmüştür," sözleri görülür (HTS: 2403). Tabgaçların üç büyük sülalesi "Mu-jung", "Tuan" ve "Yü-wen"dan biri olan bu ad aynı zamanda Kao-ch'eların on iki boyundan birinin adıyla eşleşmektedir. Tabgaç Hükümdarı Shengwu Chieh-fen 詰汾 adıyla bilinir. Tabgaç Chieh-fen (拓跋詰汾) ile ilgili olarak 396 yılına ait kayıtlara düşülen notta "kuzeyde kalmış olan (Kao-ch'e) boylarından seddin güneyine gelenler p'en (喷) soyadını (姓) aldı ve sonra bu 封 feng'a (ikta beyi?) dönüşmüştü," denmektedir. (TCTC: 3430) Bunun yanında "ch'ü-fen" Jou-janlarda ve Kao-ch'elardaki Mo-he (Baga) Ch'ü-fen unvanında da görülür. (e.n.)

[86] Uchida, 1975, II, s. 98.

[87] Uchida, 1975, II, s. 116-117.

[88] Ma, 1967, s. 241-244.

3

T'O-PALARIN İLK SİYASAL BİRLİĞİ: TAİ BEYLİĞİ

TAİ BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU

"Başlangıç Kayıtları"nda Li-wei'in ölümünden sonra Hsi-lu 悉鹿, Ch'o 綽 ve Fo 弗 adlı üç hükümdardan söz edilmektedir. Bu üç hükümdar döneminde T'o-pa Birliği içinde birtakım kargaşalıkların çıktığı anlaşılıyor. 294 yılında başa geçen Li-wei'in oğlu Lu-kuan 祿官 Dönemi'nde topraklar yeniden üç bölüme ayrılarak yönetilmeye başlanmıştır. Böylece Lu-kuan doğu bölümünün yönetimini ele alarak bugünkü Jehol'ün 熱河 güneybatı bölgesinden Ho-pei eyaletinin kuzeybatısına kadar olan topraklarda yerleşmiş; orta bölümde I-i 猗乞 (I-qi), Tai ilinde Ts'an-hop'o 參合陂, Shan-hsi 山西, Ta-tung 大同 kentinin doğusu) merkezindeki toprakların yönetimini üstlenmiş; I-lu 猗盧 ise batı bölümünün başında Sheng-le'daki 盛樂 toprakların yönetim görevini yüklenmiştir. Belgelerde bu dönemde T'o-paların 400.000 atlısı olduğu belirtilmektedir.

Bu üç bölüm içinde I-i'nin toprakları Çin sınırına en yakın olanıydı. Bu nedenle güneydeki Chin 晉 Hanedanı ile ilişkileri oldukça yoğundu. Chin Hanedanı içindeki karışıklıktan kaçan pek çok Çinli I-i'ye sığınmış; bu arada T'o-palar, Liu Yüen 劉元 tarafından kurulan Hsiung-nu Devleti'ne karşı Çinlilerin yanında savaşmıştır. I-i'nin 305 yılında iki yıl sonra da Lu-Kuan'ın ölümü üzerine tüm T'o-pa boyları, Orta bölüm Başkanı I-lu'un emrine girer.

I-lu da Hsiung-nulara karşı Çinlilerin yanında yer aldığı için 310 yılında[95] Çinliler tarafından kendisine Tai Kungluğu verilir. Böylece T'o-paların, sonradan "Tai" adı verilecek olan devletinin temeli atılmış olur. I-lu'ya Tai Kungluğu[96] verilince kendisi, askerî yardımlarının karşılığı olarak Hsiung-nuların önceki Chao Devleti sınırlarına yakın olan ve Çinlilerin denetimi dışındaki bazı toprakları da almak ister. Bu isteği Çinliler kabul ederler. Böylece yaklaşık 30.000 çadırlık[97] T'o-pa halkı, Ma-i 馬邑, Yin-kuan 陰館, Lo-fan 樓煩, Fan-chih 繁畤 ve Kuo 崞 ilçeleri topraklarına yerleşir. Bu ilçeler bugünkü Yen-men'in 雁門 kuzeyinde bulunmaktaydı. Bu dönemde T'o-pa toprakları, doğuda Tai ilinden, güneyde Yen-men-kuan'ın güney ve kuzeyine kadar, Shan-hsi eyaletinin kuzey yarısını içine alacak biçimde genişlemişti.

I-lu, başa geçişinden altı yıl sonra P'ing-ch'eng 平成 kentini onararak burasını güney başkenti, Sheng-le'yi ise kuzey başkenti yapar. Daha sonra P'ing-ch'eng'ın

---

[95] Uchida, 1975, II, s. 101-104.

[96] Feng Chien yapı içerisinde hiyerarşi genellikle Wang 王, Kung公, Hou 侯, Po 伯, Tzu 子, Nan 男 unvanlarıyla altılı feodal bir dizgesiyle belirtilir. Bu sıralamada "kung公" ikinci sırada yer alır ve "bey" anlamındadır. (e.n.)

[97] Prof. Uchida'ya göre bir "lo 落 (oba)" 2-3 çadırdan oluşmaktadır (1975, I, s. 234-235). Çin'de Ch'i Han Hanedanları Dönemi'nde, cariyeden doğan en büyük oğula "Sha Chang"denmektedir. Buradaki unvanlar Çince anlamlarıyla yazıldığına göre bu beylerin, soylu boy başkanlarının cariyelerinden ya da ikinci eşlerinden doğan çocukları olabileceği akla gelmektedir.

güneyinde Yeni P'ing-ch'eng adlı bir kent daha yaptırarak burasını büyük oğlu Liu-yu'nun 六脩 gözetimine bırakır. Liu-yu'nun emrindeki güney bölgesinde, Sheng-le merkezindeki kuzey bölgesine kıyasla Çinli halk daha kalabalıktır. Liu-yu'nun Çinlilere yakınlaşma siyaseti sonucu kuzeyli beyler kendisine tepki göstermiş, böylece T'o-palar arasında çekişmeler başlamıştır. I-lu, bu kargaşalık döneminde 316 yılında ölür. Bundan sonraki 22-23 yıl içinde T'o-paların başına altı hükümdar geçmiştir. Bu dönem, törelerine bağlı kuzeyli T'o-palarla yenilikçi güneyli T'o-palar arasındaki çekişmelerle geçmiştir. "Gelenekçi T'o-palar" Yü-wen boylarına yakınlaşırken, "Yenilikçiler" de Shih-le'nın 石勒 Sonraki Chao 趙 Devleti'ne bağımlı hale gelmiş; T'o-pa Beyi I-huai 翳槐 küçük kardeşi Shih-i-chien'i 什翼犍 329 yılında Yeh 鄴 kentine rehine olarak göndermek zorunda kalmıştır.

I-huai'ın ölümünden sonra 338 yılında Fan-chih'da 繁畤 (Shan-hsi 山西, Hun-yüen 渾源 ilçesinin batısı) T'o-paların başına geçen Shih-i-chien, Shih-le'nin yanında rehine olarak kaldığı on yıl içinde örgütlenme ve devlet yönetimiyle ilgili pek çok şey öğrenmiş olmalıdır. Nitekim başa geçtikten sonra ilk işi, iç işlerini düzene koymak olmuştur. Kendisi yeni memuriyetler oluşturmuş, toprakları güney ve kuzey olarak ikiye ayırıp boy beyleri arasında atamalar yapmış, ceza yasaları getirmiştir. Dış ilişkilerinde Sonraki Chao Hükümdarı Shih-hu 石虎 ile iyi ilişkilerini sürdürmüş, Hsin-hsing'deki 新興 Mu-jung Boyu ile evlilik bağı kurmuş, 363 ve 370 yıllarında kuzeydeki Kao-chelara karşı başarılı savaşlar vermiştir. Ne var ki güneyde Tibetli Fu-chien'in yönetimindeki Önceki Ch'in Devleti'nin saldırısına uğrayan Shih-i-chien yenilgiye uğrar, boyları dağılır. Kendisi Yin-shan 陰山, dolaylarındaki Kao-ch'elara sığınırsa da bir süre sonra büyük oğlu tarafından öldürülür.

Shih-i-chien'in ölümünden sonra T'o-pa boyları Fu-chien'in yönetimi altına girmiş olur. Fu-chien, Tai Devleti'ni doğu ve batı olmak üzere ikiye ayırarak Huang-ho'nun doğusundaki Yün-chung 雲中[98] ve Yen-men 雁門dolaylarının yönetimini, Hsiung-nuların Tu-ku 獨孤 Boyu'ndan Liu K'u-jen'e 劉庫仁; Sarı Nehrin batısındaki Shuo-fang 朔方 ili dolaylarını da Hsiung-nuların T'ieh-fo 鐵弗 Boyu'ndan Liu Wei-ch'en'e 劉衛晨 verir.[99] Böylece, T'o-paların Tai Devleti ortadan kalkmış olur.

---

[98] *Sonraki Han Tarihi*'nde burası Sheng Chou 勝洲'nun kuzeyinde gösteriliyor (HHS: 78). *Sui Tarihi*, Coğrafya Kayıtları'nda ise şu ifadeler yer almakta: "Ma-i idari bölgesi (chün), eskiden Shuo Chou'da kurulmuştu; burası dört vilayeti yönetmekteydi. Yün-nei'de Sonraki Wei (Kuzey Wei) [Hanedanı] P'ing Ch'i idari bölgesini (chün) kurmuş, çok geçmeden bu idare lağvedilmiştir. Kuzey Ch'i [Hanedanı zamanında 550-577] ismi T'ai P'ing ilçesi (hsien) olarak değiştirilmiş, Kuzey Chou [Hanedanı zamanında 557-581] Yün-chung olarak değiştirilmiş, K'ai-huang saltanat döneminin (581-600) başlarında [ise] Yün-nei olarak değiştirilmiştir." SS: s. 853. (e.n.)

[99] Onaltı Devlet Dönemi'nin önemli figürlerinden olan Liu Wei-chen 劉衛辰 (?-391) *Chin Tarihi*'nde Hunların Sol Bilge Beyi olarak gösterilir (CS: s. 2887). Hun soyundan ve T'ie-fo Boyu'ndandır. Hsia Devleti'nin kurucusu Ho-lien (Kılgan) Po-po'nun babasıdır ve Liu soyadı Hunların Tu-ku Boyu'nun aldığı soyadıdır. Wei-chen 359 yılında başa geçtiğinde Tabgaç Hsien-peilerin Tai Devleti

4

T'O-PALARDA SOSYO-EKONOMİK DÜZEN

KURULUŞ DÖNEMİNDE ETKİN ÇEVRELER

Çin kaynaklarında T'o-pa Hükümdarı Li-wei'den Kuei'ye değin T'o-paların toplumsal ve ekonomik durumlarıyla ilgili bilgiler çok kısıtlıdır. Bilinen, T'o-paların önceleri Li-wei'nin başkanlığında Ordos bozkırlarında, daha sonra İç Moğolistan'da, Sui Yüen'in bir bölümü ile Shan-hsi 山西 dolaylarında göçebelik yaptıklarıdır.

Diğer taraftan Batı Chin Hanedanı Dönemi'nde T'o-paların Çinlilerle ticaret ilişkileri kurduklarıyla ilgili kayıtlar vardır. 304 yılında Lo Yang'dan giden bir tüccarın T'o-pa I-i'nin yanında dolaştığı söylenmektedir.[136] Yine *Wei Shu*'daki kayıtlara göre[137] büyük varlığı olan tüccar Mo Han 莫含, T'o-pa Başkanı I-lu'nun güvenini kazanmış bir kişidir. Kendisi sık sık Çin'e gidip gelmekte, bu sırada T'o-pa kurultaylarında da yer almaktadır. Tung barbarlarından An T'ung 安同,[138] Kung-Sun Chüan ile birlikte ticaretle uğraşan bir kişidir ve bu yeteneğiyle birlikte T'o-pa Kuei'nin yakınları arasına girmişti.[139]

Kuşkusuz bu örnekler dışında T'o-paların içinde pek çok tüccar olmalıdır. T'o-pa boyları içine en kolay girebilen yabancılar da bu tüccarlar olsa gerek. Görüldüğü gibi bu kişiler, sadece T'o-pa toplumu içinde oturma hakkını elde etmekle kalmamış yönetim kademesinde de söz sahibi olabilmişlerdir.[140]

Li-wei'den sonra T'o-palar komşularıyla devamlı savaşmışlardır. Bu savaşlar sırasında büyük ganimetler elde ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Shin-i-Chien zamanında (363), Kao-Ch'elerden on bin insan, yüz bin at, sığır ve koyun ele geçirilmiş. 367 yılında Hsiung-nu Wei-Ch'en'den yüz bin "baş" at, sığır, koyun ve insan elde edilmiştir. *Wei Shu*'daki kayıtlarda T'o-palar içinde hükümdarın sürüsü kadar çok hayvanı olan kişilerden söz edilmektedir.[141] Diğer taraftan, yasalarla ilgili bölümde:[142] "Huan Ti (T'o-pa I-i), güneye göçünce dört boy başkanlığı kurarak, hükümdar otağında oturup davalara bakmış; sözlü antlaşmalarla olayları çentiklerle tahta üzerine kaydetmiştir. Hapis ve kovuşturma yasaları yoktu. Suç işleyenlerin tümü cezasız kalmaktaydı," denmektedir. Ancak yine aynı kaynakta[143] T'o-pa I-li Dönemi'nde ceza yasalarından söz edilmektedir. Askere alma ile ilgili bu yasalara uymayan pek çok kişi öldürülmüştür. T'o-pa I-lu'nun da öldü-

---

[136] T'ang, 1957, s. 194.
[137] WS, 23, s. 603.
[138] Ma Chang-shou, 1962, s. 288; bu kişinin Türkistanlı olduğunu söylemektedir.
[139] WS, 30, s. 712.
[140] Tang, 1957, s. 194-195.
[141] WS, 28, s. 684.
[142] WS, 111, s. 2873.
[143] WS, 111, s. 2873.

rülmesine neden olan bu yasaların, Hükümdar tarafından boylar birliği düzeni yerine "devlet'' olma yolunda atılan bir adım olduğu düşünülmektedir.

Shih-i-chien Dönemi'nde çıkarılan yasaya göre "adam öldüren, (ölenin) ailesine altın ve at verip tazminat öderse azat edilebilir. Başkaldırma suçunu işleyenin, akrabalarından kadın-erkek, büyük-küçük herkes öldürülür. Yasal olmayan ilişki kuran kadın ve erkeklerin tümü öldürülür. Halktan birbirini öldürenler, öldürülenlerin ailesine 49 baş at ve sığır vermek zorunda olup, cenaze malzemesi göndererek avutmakla yükümlüdür. Hapis cezası yoktur, kamu malını çalan beş katını, kişi malını çalan on katını öder," denmektedir.[144]

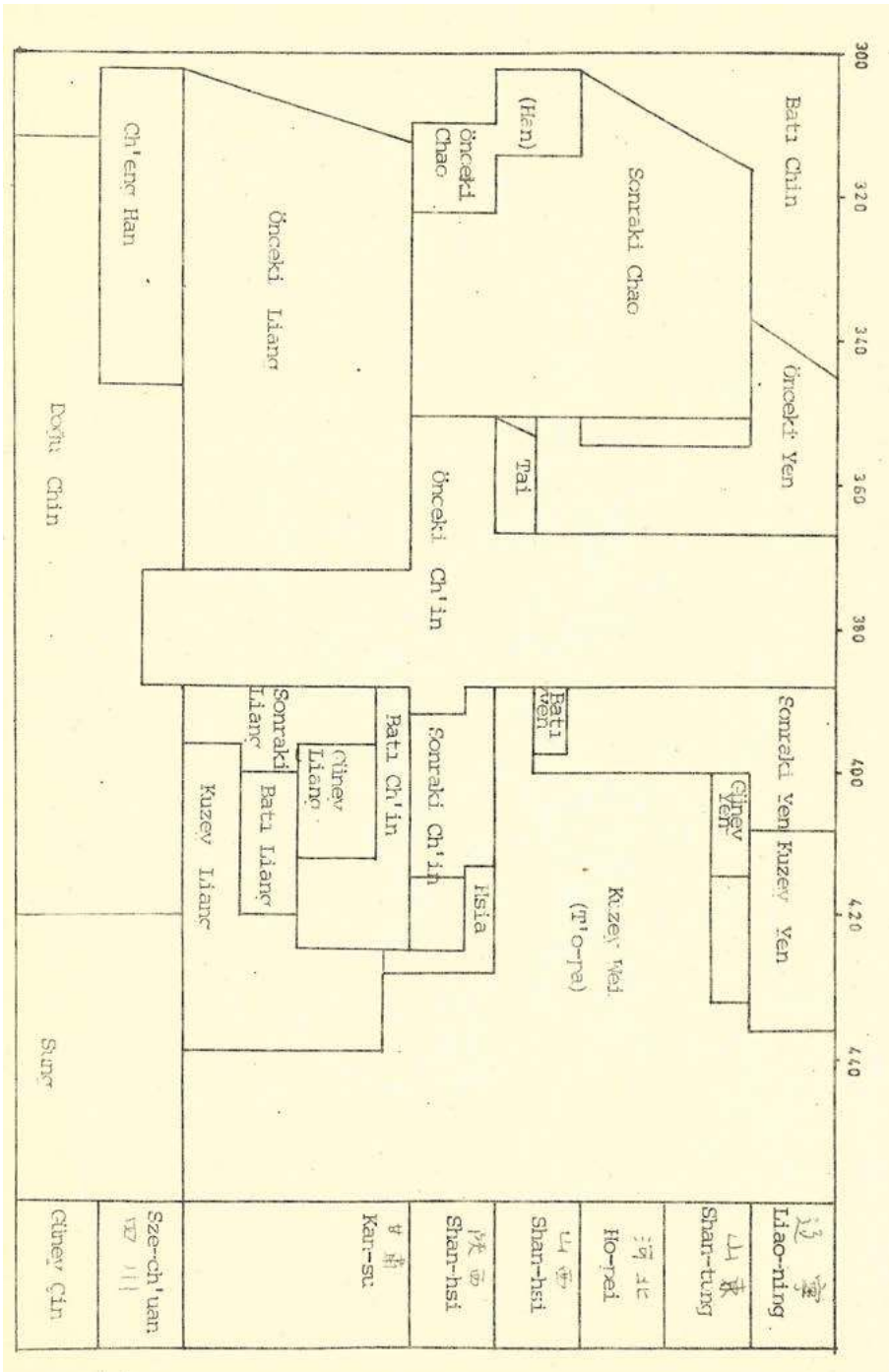
Görüldüğü gibi başlangıçta boy başkanlarıyla birlikte boylar birliği içindeki düzen sağlanırken, daha sonra tüm boyları bağlayan bir otorite doğmuş; bu arada toplum düzenini yansıtan yasalar ortaya çıkmıştır. Bu yasalardan anlaşılan, bu dönemde T'o-pa toplumu içinde özel mülkiyet ağırlık kazanmıştır. Bu yasalardan sürü sahiplerinin ve tüccarların kişisel varlığı, kamu varlığından daha fazla önem taşımaktadır. Yasaları Shih-i-chien çıkardı, deniyorsa da bu yasaların çıkmasında T'o-pa toplumu içindeki sürü sahipleri ve kurultaylara katılan yöneticilerin yanında yer alan tüccarların büyük rolü olmalıdır. Aynı doğrultuda T'o-paların yayılma yönüne bakacak olursak siyasi hedeflerinin Ordos'un güneyine uzanan, Türkistan'dan Ku-tsang 姑藏 yoluyla P'ing Ch'eng'a 平城 bağlanan ticaret yolunu ele geçirmek olduğu anlaşılmaktadır.[145]

Türkistan'dan gelen malların çoğunluğu, Hsiung-nu Devleti Kuzey Liang'ın elindeki Ku-tsang yoluyla Hsiung-nuların Hsia Devleti başkenti T'ung Wan'a, oradan da P'ing-ch'eng'a nakledilmekte, bu kentler büyük zenginliklerin toplandığı merkezler haline gelmekteydi. Ayrıca Ku-tsang'ın bulunduğu Ho-hsi 河西 adı verilen yöre, en iyi atların yetiştiği; büyük otlaklara sahip bir bölgedir. Burada yetiştirilen atlar, Ordos'un güneyindeki bu ticaret yoluyla P'ing-ch'eng'a ulaştırılmaktadır. Bu yoldan önceleri Hsiung-nuların Kuzey Liang ve Hsia devletleri büyük ölçüde yararlanmıştır. Nitekim T'o-pa Kuei, Liu Wei-ch'en'in oturduğu Yüeh-pa 悅跋 kentinden zengin hazineler, 300.000 ünlü at, 4.000.000 sığır ve koyun ele geçirmiştir.[146] Ho-hsi'deki Ku-ts'ang alındığında elde edilen hazineler hesap edilemeyecek kadar çoktu.[147]

I-lu Dönemi'nde T'o-pa toplumu içinde iki ayrı grup göze çarpmaktadır. Bunlardan biri sürü sahibi ve tüccarlardan oluşan -bunların içinde Çinliler de vardır-, herhangi bir boya bağlı olmayan kişiler ile geleneksel boylar birliği düzeni içinde olan kişiler.

---

[144] WS, 111, s. 2873.
[145] Maeda, 1972.
[146] WS, 4, s. 73.
[147] WS, 4, s. 90.

300
320
340
360
380
400
420
440
Batı Chin
Önceki Yen
Sonraki Chao
(Han)
Önceki Chao
Tai
Önceki Liang
Ch'eng Han
Doğu Chin
Önceki Ch'in
Sonraki Yen
Kuzey Yen
Güney Yen
Kuzey Wei
(T'o-pa)
Batı Yen
Sonraki Ch'in
Hsia
Batı Ch'in
Güney Liang
Sonraki Liang
Batı Liang
Kuzey Liang
Sung
Liao-ning
Shan-tung
Ho-nei
Shan-hsi
Shan-hsi
Kan-su
Sze-ch'uan
Güney Çin

KAYNAKÇA

Barthold
1927 Barthold, W. W., *Orta Asya Türk Tarihi*, İstanbul, 1927.
---------- , "*Die Welt des Islams*, Bd. XIV, 1932.
1932 ---------- , Der Heutige Stand und die geschichtichen Erforschung der Türkvölker", *ZDGM*, Neue Folge Band 8-Heft 2.

Bazin
1950 Bazin, L., Rechearches sur les parlers T'o-pa, TP, XXXIV, 1950.

Bielenstein
1947 Bielenstein, Hans, *The Cencus of China During the Period 2-742 A.D.*, The Museum of Far Eastern Antiquities, Bulletin No. 10, Stockholm, 1947.

Ch'en
1976 陈寅恪, 隋唐制度渊源略论稿, 中华书局, 香港, 1976.

Chin
1964 金发根, 永嘉乱后北方的豪族, 台北, 1964.

Zhou
1963 周一良, 魏晋南北朝史论集, 中华书局, 北京, 1963.

Ch'ü
1972 Ch'ü T'ung, hsü, *Han Social Structure*, Univ. of Washington Press, Seattle, 1972.

Eberhard
1945 Eberhard, W., "Tobaların Hayvancılığı", *Belleten*, c. 36, TTK, Ankara, 1945.
1946 ---------- "Tobalarda Ziraat", *Belleten*, c. 37, TTK, Ankara, 1946.
1946-A ---------- "Tobalarda Köle Usulü", *Belleten*, c. 36, TTK, Ankara, 1946-A.
1947 ---------- *Çin Tarihi*, TTK, Ankara, 1947.
1949 ---------- *Das Tobareich Nordchinas*, Leiden, 1949.

Egami 江山波天, 汉魏六朝时代の北狄,东洋文化史大系, 2, 1938.

Gernet
1956 Gernet, J., *Les aspects economiques du budhisme dans la societe chinoise du Ve au Xe siecle*, Saigon, 1956.

Haneda
1965 羽田享, 羽田博士史学论文集 (上下) 朋舍, 1965.

Hsin Shu 贾谊, 新书, 中国子学名著集成, 台北, 1977.

Hori
1975 堀敏一, 均田法の研究, 岩波书店, 1975.

Hsü
1936 许同华, 论魏晋九品用人之制, 河南…治期刊 6-10, 1936.

Huang
1968 黄敏枝, 南北朝寺院经齐的形成与发展, 思与言, 6-4, 1968.

İkeda
1963 池田温, 均田制, 古代史讲座, 8, 1963.
İse
1951 伊瀬仙太郎, 北魏の西域经营, 東京学术大学, 研究报告, 2, 1951.
Klaproth
1823 Klaproth, H. J., *Asia Polyglotta*, 1823.
Koga
1965 古贺登, 北魏の俸祿制实验について, 东洋史研究, 24 , 2, 1965.
Köymen
1944 Köymen, M., "Hsiung-nuların Tuku (T'u-ko) Kabilesi", A.*Ü. D.T.C. Fakültesi Dergisi*, III, 1, 1944.
Ku
1936 古宵光, 北魏地方制度, 天津益世報失學, 30, 1936.
Li
1929 李正奮, 魏書源流考, 國學季刊2, 2, 1929.
Li
1963 李剑农, 魏晋南北朝隋唐经齐史稿,中华书局, 北京, 1963.
Ligeti
1970 Ligeti, L., *La Tabghatch, un dialecte de la langue Sien-pi*, 1970.
Liu
1955 劉秉義, 南北朝之土地制度, 新亞校刊, 1955.
Liu
1957 劉堯庭, 北魏均田制的形成, 中國歷代土地制度討論集, 1957.
Liu
1955 刘業農, "北朝的均田制", 文史哲1955-A, 35, 2, 1955.
Lung
1955 龍冠海, 中國人口, 中華文化出版事業委員會, 台北, 1955.
Lü
1948 吕思勉, 魏晋南北朝史, 開明书店, 1948.
Ma
.
1962 馬长壽, Wuhuan Xianbei 烏桓鮮卑, 人民出版社, 上海, 1962.
Maeda
1953 前天正名, 北魏官營貿易に関する考察-西域貿易の展開を中心として, 東洋史研究, 13, 1953.
1972 ----------, 北魏平城時代のオルドス沙漠南緣路, 東洋史研究, 31, 2, 1972.
Matsumura
1960 増村宏,邢邵,魏收の生卒年, 鹿大史學, 35-37, 1960.
Matsumoto
1956 松本善海, 北魏における均田･三長兩制の制定をめぐる諸問題, 東洋文化研究紀要,10, 1956.
Meng 蒙思明, 元魏的階級制度, 史學年報, 1936.
Miao 缪鉞, 讀史存稿, 三联书店, 北京, 1963.
Miyakawa
1952 宮川尚志, 東亞南北朝の中正制度, 学术纪要, 1, 1952.
1960 ----------, 六朝時代の奴隸の問題, 古代學, 3, 1950.
Naito
1969 內藤湖南, 概括的唐宗時代觀, 內藤湖南全集, 8, 1969.

Niida
1965 Niida, N., “The State Power and Serfdom in China”, *Acta Asiatica*, 8, 1965.
Nishimura
1949 西村元佑, 北魏均天考, 龍谷史壇, 32, 1949.
1972 ----------, 均田制度の誅問題, 大學セシナール東洋史,法律文化社, 1972.
Okazaki
1932 岡崎文夫, 魏晉南北朝を通じ北支那に於ける田土問題綱要, 支那學, 6, 3, 1932.
1935 南北朝に於ける社會經濟制度, 弘文堂書店, 1935.
Remusat
1820 Remusat, A., *Recharges sur les Tungues Tartares*, 1820.
Parker
1895 Parker, E. H., *A Thousand Years of Tartars*, 1895.
Pulleyblank
1963 Pulleyblank, E. G., “The Consonantal System of Old Chinese”, *Asia Major*, c. IX, 1963.
Shida
1935 志田不動麿: 北魏三長制制定年代考略, 歷史學研究, 3-6, 1935.
1936 ----------代王世系批判, 史學雜志48-2,3, 1936.
Shiratori
1969 白鳥庫吉全集，岩波书店, 1969.
Shimizu
1932 清水泰次: 北魏均田考，東洋学报，48-63，1932.
1935 魏の均田制に就いて歷史學研究，4-2，1935.
Sogabe
1953 曽我部靜雄，均田法とその税役制度，大日本雄辯會講談社，1953.
Sun
1962 孫同勳, 拓跋氏的漢化, 台北, 1962.
1964 ---------, 魏初期胡漢關係與崔浩之獄，幼獅學志，1-3，1964.
Suzuki
1960 鈴木俊: 麻田考, 中央大學文學部紀要, 20, 1960.
Tamura
1954 田村實造: 北魏閔国传说の背景, 东历学论集, 2, 1954.
1955 代國時代のタクバツ , 政權，東方學, 10, 1955.
1962 均田法之系言普, 史林, 45-46, 1962.
1968 東アジアの民族移動前期 : 五胡･北魏時代の政治と社會, 京大文学部研究纪要, 2, 1968.
T’ang 唐長孺: 魏晉南北朝史論 三聯書店北大，1957.
Tanigawa
1954 谷川道雄,北魏官界における門閥主義と賢才主義, 名古屋大学文学部10周年纪年论集,1954.
1968 蘇綽の六条詔書について. 15 史学. XLIV. 53. 1968.
1976 中國中世社會與と共同體, 國書刊行會, 東京, 1976.

1977 世界帝國の形成, 講談社現代新書, 東京, 1977.

Twitchett
1970 Twitchett, D.C., *Financial Administration Under the T'ang Dynesty*, Cambridge Univ. Press, Second Ed., 1970.

Uchida
1937 内田吟風，魏書序紀. 特に其の也系記事に就いて意田学士代王世系判」を読む史林, 22.3.1937.
1975-I _____, 北アジア 史研究，匈奴扁, 同朋舎，1975.
1975-II _____,北アジア史研究 鮮卑柔然突厥篇, 同朋舎, 1975.

Utsunomiya
1936 宇都宮清吉, 南北朝に於ける社會經濟制度, 东洋史研究, 1-3,1936.

Wang
1953 Wang Yi-t'ung, "Slaves and Other Comparable Social Groups During the Northern Dynasties", *HJAS*, 16, III-IV,1953.

Wang
1957 王仲犖，北老思期社会…与拓跋宏的均田…中国历代土地制度问题讨论集, 北京, 1957.

Wu
1936 武仙卿，北魏均田阜制度之一考察，食…自刊，3.3.1936.

Yamazaki
1951-1952 山崎宏，北魏の大人官に就いて,东洋史研究, 9-6, 10-1, 1951-1952.

Yano 1956 矢野主税北魏北周隋における封爵制, 古代学，1956.

Yang 1950 Yang Lien-sheng, "Notes on Dr. Swan's Food and Money in Ancient China", *HJAS*, 13, 1950.

Yao 1962 姚薇元，北朝胡姓孝，中华书局，北京，1962.

Yen 1948 严耕望，北魏尚书制度考,史语所集刊，18. 1. 1948.
1955 _____, 北魏孝文帝尚书三十六曹考,大陆杂志，11-2. 1955.
1957 _____, 北魏尚書制度考,付北魏初期之大人制度，历史语言集刊，18. 1957.
1963 _____, 中国地方行政制度，上下，台北，1963.

Yen T'ieh Lun 盐铁論，中国子学名著集成，台北，1977.

Yü
1948 余逊，读魏书李沖传论宗主制,史語所集刊，20. 1. 1948.

Dizin

A

Almanya 25
"Altı Uç" Ayaklanması 83
A-na-huai 83
An Tao 20
An-ting 安定 31
An T'ung 安同 87, 100
An Yuen 安原 93
Argun Irmağı 34, 45
Asya 11, 25, 29, 32, 41, 45, 55, 156
Ata Tapınağı 98
Avrupa 25, 29, 70

B

Bai Shan 白山 (Ak Dağ?) 33
Balkh 18
Başlangıç Kayıtları 17, 21, 45, 46, 47, 48, 50, 53
Batı Boyları 48, 49, 56
Batı Ch'in 68, 69, 75, 76
Batı Han Hanedanı 106
Batı Liang Devleti 69
Batı Ülkeleri 18, 19
Batı Wei Dönemi 122
Batı Yen Devleti 67, 68, 73
Beş Barbar'ın Çin'i karıştırması 25
Beş Barbar" (Wu-hu) 29
Beş Kısım Hsiung-nuları 63
beş komşuluk 115
Beş Kutsal Kitap 98
Biyografiler 17
Bor Nor 49, 55
Budizm 19, 27, 78
Budizm-Taoizm Risalesi 19
"bulanık memurlar" 濁官 130
Büyük Hsing-an 興安 45

C

Chahar 29, 33
Chang-I 137
Chang Chun 146
Chang Ya 144
Chang 長 120
Chan P'u-hui 19
Chao-chünlü Li Ailesi 70
Chao Ch'eng Ti 59
Chao Devleti 38, 41, 53
Chao Ti 59
Cheng Hsi 鄭羲 115
Cheng Kuang 83, 147
Cheng P'ing 78, 145
Cheng Shih 82
Chenhou 鎮厚 31
Chi (Ho-hsi) 107
Chia I 39
Chiao 139, 142, 146
Chi Chou 144
Chieh-fen 詰汾 35, 48
Chiehler 29
Chieh Shih 羯石 30
Chien I 83, 153
Chien Ming 83
Chih-Chien 置鞬 35
Chih-Chung 141
Chi Hsien Wu Wang 149
Chin Chün 靳準 41
Chin Dönemi 102, 146
Ching-chao 京兆 31
Ching Chao 京兆 82
Ching Ming 景明 82
Chin Hanedanı 25, 29, 37, 39, 41, 53, 63, 69, 70, 87, 130, 135
Chin Shu 20, 30, 63
Chin Tarihi 38, 40, 54, 67
Chin Yü 101
Chin 晉 Hanedanı 53
Chi Pen 汲本 20
Chiu-Shih-P'i (Pei)-Na 137
Chiu-Tz'u 137
Chi Yen 151, 152
Chou Ching 152
Chou Hanedanı 48, 131
Chou Li 135, 152
Chou Mu 137
Chou Shu 18, 47
Chou Tarihi 50, 58
Chuang-ping 莊平 91
Chu Hsiu-chih 朱脩之 76
chung-cheng 129, 130
Chung Hsing 83
Chung Hua 21, 26
Chung Hua Shu Chü 21
Chung Kuo 26

Chung Li 鍾離 82
Chung Shang Fang 137
Chung Shu Ling 中書令 115
Chung Wei Chen Ch'en 149
Chung Yüen 135, 137
Chu Tsu Lang 115
Chu Yüen Hsü 145
Chü-ch'ü We-wei 沮渠無謂 77
Chü-yen 67
Chü Ch'ü 沮渠 Ailesi 79
Chü Lu 17
Chün-Ch'eng 141
Chün T'ai Shou 137
Chü Pen 局本 20
Ch'ang-an 18, 31, 69, 98
Ch'ang-shou 30, 46, 47, 56, 103
Ch'ang-sun (Pa-pa) 107
Ch'ang-sun Han 長孫翰 93
Ch'ang Kuang 長広 83
Ch'en Chün 144
Ch'eng Chou 101, 137
Ch'eng Ming 80
Ch'en Hsieh 146
Ch'i-Chieh 七介 Dağı 77
Ch'i-fu 乞伏 Ailesi 35
Ch'i-lieh 列 61
Ch'iang-ch'ü 羌渠 30
Ch'iang 25, 29, 30, 35
Ch'ien K'ou Yeh 144
Ch'i Huan 151
Ch'in-ch'uan 31
Ch'in-lung 秦隴 91
Ch'ing-hai 青海 35
Ch'ing Ho 清河 74
Ch'ing 青 91
Ch'in Shih 151
Ch'iu-mu-ling (Mu) 丘穆陵 (穆) 58
Ch'iu-tun 99
Ch'i Wen Hsiang 154
Ch'i 齊 80, 91
Ch'i 齊 Devleti 80
Ch'ou-shuai 酋帥 59
Ch'o 綽 53
Ch'ü-pei 21
Ch'ü-shuai 渠帥 59
Ch'üeh-chü 闕居 35
Coğrafya Kayıtları 38, 54
Coğrafya Risalesi 19
C'hi, 29

Ç
Çin 5, 9, 11, 17, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 56, 59, 67, 68, 69, 70, 71, 81, 87, 89, 91, 93, 94, 99, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 118, 119, 126, 127, 129, 130, 131, 146, 156
Çinli 26, 27, 29, 30, 38, 40, 46, 53, 54, 56, 69, 70, 71, 76, 102, 107, 108, 111, 119, 120, 131
Çin Seddi 31, 39, 50, 91, 93
çoban halk 牧民 95
Çoban kölelerdir 牧奴 94
Çobanlar 牧子 94, 95

D
Doğu Asya 25, 45
Doğu Han Hanedanı 49
Doğu Hsien-peileri 55
Doğu Wei 17
"dört bir yandaki bağımlı boylar" 58

E
Ekonomi Bölümü 9, 19, 22, 92, 98, 110, 121, 122, 126
Erh-chu Jung 爾朱榮 94Eftalitler 18
Erh-chu 爾朱 61
Erh Chu 83, 84
Erh Chu Chao 84

F
Fan-chih 繁畤 53
Fang Yen-Yu 17
Fan Tzu'yü 20
fei-yeh-t'ou 費也頭 94
Feng-yanglı Lu Ailesi 70
Feng Hung 馮弘 77
Feng Pa 馮跋 74
Feng Yü 101
Fo 弗 53
Fu-feng 扶風 31
Fu-liu-tun 伏留屯 63
Fu szêi 傅思益 115

G
German 25, 56

Gobi Çölü 93
Göksel Bey 天王 74
Göksel Görünümler Risalesi 19
Göktürk İmparatorluğu 27
Göl Mihrabı 98
Güney-Kuzey Hanedanları Dönemi 21, 70, 111, 129
Güney Chi Tarihi 109, 118, 119
Güney Ch'i Tarihi 46, 97, 118
Güney Hsiung-nuları 29, 34
Güney Liang Devleti 45, 68, 75
Güney Prusya 29
Güney Yen Devleti 75
Güney Çin 27, 32

H
Han Chung 144
Han Dönemi 29, 31, 34, 37, 39, 49, 126, 129
Han Hanedanı 49, 69, 91, 106
Han Lin Savaşı 84
Han Shui 144
Han Tan 150
Han Wen 151
han 汗 59
Hei Shui 144
Heng Eyaleti 144
Heng Nung 145, 153
Hindistan 83
Ho-hsi (Chi) 紇奚 (嵇) 58
Ho-hsi Hsien-peileri 45
Ho-hsi 河西 70
Ho-Lai (Ho) 賀賴(賀) 58
Ho-lan 賀蘭 64
Ho-lien Ailesi 63
Ho-lien Ch'ang 69, 76, 101
Ho-Lien Po-po 赫連勃勃 74
Ho-lien Ting 69
Ho-lou (Lou) 賀樓 (樓) 58
Ho-lung 101
Ho-nan 河南 41, 70
Ho-pei 河北 35, 41
Ho Pei 17, 101, 145
Ho Ping 79
Hotan 58
Ho tung 145
Hou 侯 53, 59, 126
Ho 賀 33, 131
Hshing-p'ing 興平 31
Hsi-chin 奚斤 100
Hsi-ho 西河 34
Hsi-lo 30
Hsi-lu 悉鹿 53
Hsia Devleti 21, 54, 69, 75, 76, 88, 95, 98, 101
Hsiang Eyaleti 144
Hsiao Ching Ti 84
Hsiao Chuang Ti 83
Hsiao Ming Ti 孝明帝 82
Hsiao P'ing 144
Hsiao Tao-Ch'eng 80
Hsiao Tzu-hsien 46
Hsiao Wen Ti 孝文帝 -önce T'o-pa Hung, sonra Yüen Hung 元宏 72
Hsien-ling 141
Hsien-pei Dağı 34, 45
Hsien Ming Ti 58
Hsien Ti 59
Hsien Tsu 113, 138
Hsien Wen Ti (T'o-pa Hung 宏) 103
Hsien Wen Ti 71, 72, 79, 103
Hsien 顯 64
Hsing-hsing 29
Hsing An 78
Hsing Kuang 78
Hsing Luan 17
Hsin Shu 新書 39
Hsin Tu 83
Hsin Yeh 新野 81
Hsi P'ing 83, 150
Hsiu-jung 秀容 Çayı 94
Hsiung-nu 21, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 35, 40, 41, 46, 49, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 64, 87, 88, 99
Hsui Wen Tien Yü Lan 修文殿御覽 20
Hsüan T'u 101
Hsüan Wu Ti 58, 70, 81, 82
Hsü Eyaleti 83
Hsü Yang 151
Hu-lü 斛律 61
Hu-yen 呼延 33
Hua 21, 25, 26, 38, 139, 145
Hua eyaleti 139
Huai 29, 34, 35, 71, 72, 103, 138, 139, 144
Huai Irmağı 103
Huai Pei 71

Huai Yüen 29
Huang-ho 31, 54
Huang Hsing 79
Huang Shih 73
Huan Hsüan 桓玄 74
Huan Tsao 151
Hun-yüen 渾源 54
Hung Fan 135, 150
Hung Kou 147
Hunlar 5, 26, 57
Hükümdar Kayıtları 17, 58

I
I-fo-hun 乙弗渾 72
I-huai 翳槐 54
I-hun 已渾 79
I-i 猗乞 (I-qi) 53
I-lou 99
I-lu 猗盧 53, 97
I-wu 伊五 (Hami) 78
II. T'ui-yen 35, 49
I 益 82

İ
İç Moğolistan 29, 33, 34, 35, 87
İlahi Etkenler Risalesi 19
İli Irmağı 29
İmparator Kayıtları 137

J
Japonya 5, 11, 20, 71
Jen Ch'eng 150
Jen Ch'eng Beyi Ch'eng 150
Juan-juan 32, 56, 58, 64

K
Ka-ku-le Irmağı 34
Kai Wu 蓋吳 ayaklanması 77
Kan Yang 咸陽 82
Kao-ch'e 48, 49, 56, 57, 61, 67, 93, 94, 95
Kao Ch'ang 高昌 77
Kao Huan 83, 84
Kao Lung 17
Kao Tsung 113, 137, 138
Kao Tsu 高祖 92
Kao Yang 101, 147, 149
Kao Yang Beyi Yung 147, 149
Kao Yu 高祐 115
Kao Yün 高允 80
Kei-shih Chung 141
Kei Shih Chung 116
komşu başkanı (鄰長) 116
(Kokonor) 31, 35
Kore 11, 68, 77
Kou Ch'ien 19
Ku-tsang 姑藏 88
Kuan 53, 76, 102, 107, 125, 135, 139, 146, 147, 148
Kuang-yang 廣陽 34
Kuang 34, 49, 76, 78, 80, 83, 137, 139, 144, 146, 147
Kuang Ling 広陵 83
Kuang Wu Ti 光武帝 49
Kulun Nor 49, 55
Kunduz 18
Kung-Sun Chüan 87
Kung Tsung 137
Kung 公 59
Kuo 崞 53
Ku T'ai 75, 76
Ku Yang Sai 135
Kuzey Asya 25
Kuzey Chou Hanedanı 48, 131
Kuzey Ch'i Dönemi 125, 127
Kuzey Ch'i Hanedanı 17
Kuzeydoğu Hsien-peileri 55
Kuzey Hsiung-nuları 29, 34
Kuzey Liang Devleti 77
Kuzey Tarihi 17, 50, 61
Kuzey Wei Devleti 19, 38, 71, 93, 94, 99
Kuzey Wei Hanedanı 17
Kuzey Yen Devleti 74, 76, 77
Kuzey Çin 9, 19, 25, 26, 27, 30, 38, 41, 45, 48, 67, 68, 69, 70, 102, 108, 119, 129, 130
Kuça'ya (龜茲) 78
köy başkanı (黨長) 116
K'ang-chü 30
K'e-pi-neng 49
K'o-tsui 柯最 35
K'u-mo-hsiler 67
"Köle" ve "hür" sistemi 82

L
Lao Dang 101
Lei P'o 145

Li-chieh 30
Li-shih 101
Li-wei 45, 48, 49, 50, 53, 56, 57, 58, 63, 69, 87, 95
Li-yang 黎陽 34
Li An-shih 19, 109, 110, 117, 118, 119
Liang Chou 70
Liang Ch'en 20
Liang 梁 33, 82
Liao-ning 29, 39
Liao-tung 遼東 34, 35
Liao 9, 29, 31, 34, 35, 38, 39, 55, 70, 101
Liao Irmağı 31, 34
Li Hsien 102
Lin-huai 144
Ling-min Ch'ou-chang 領民酋長 59
Ling Chün 領軍 82
Ling T'ai Hou 83
Lin 鄰 120
Li Pao 李寶 77
Li Piao 17, 80
Li Sheng 146
Liu-hsu 146
Liu Chieh 劉絜 93
Liu Ch'ang 劉昶 79
Liu Hsien 64, 73
Liu Ku-jen 63
Liu Lo-ch'en 64
Liu Meng 21, 63
Liu Pan 20
Liu Shu 20
Liu Ts'ung 38, 41
Liu Wei-ch'en 54, 64, 88
Liu Yüen 劉元 53
Liu Yü 劉裕 74
Liu 劉 33, 131
Li Yen-Shou 17
Li 利 48
Li 里 120
Lo-fan 樓煩 53
Lo-Lo 落羅 35
Lo-yang 洛陽 34
Lou 樓 48, 131
Lo Yang 50
Lo Young 107
Lo 洛 91
Lu-Ku 63
Lu-kuan 祿官 53
Luan Chang Dağı 153
Lu Hsüan 盧玄 76
Lu Lu Yüen 102
Lung-ch'eng 101
Lung-hsi 隴西 31, 35
Lun Kung 論功 40
Lu 陸 131
Lü Chuang 閭莊 115

M
"Maaş sistemi" 俸祿制, 109
Ma-i 馬邑 53
mahalle başkanı (里長) 116
Mançu 9, 25, 34, 48, 59
Mao Tun (Mo-tu: Batur) 29
Mao 毛 46
Ma Yüen 馬援 31
Memurlar ve Aileler Risalesi 19
Men Tu Chiang Hsüeh Ch'in 145
Mi-chia 彌加 34
Ming Ti 明帝 79
Ming Yüen Ti 75
Mi Shu Ling 祕書令 115
Mo-lu-hui 沒鹿回 Boyu 50
Mo Han 莫含 87
Moğol 9, 25, 32, 34, 48, 93
Moğolistan 29, 31, 33, 34, 35, 87, 99
Mu-jung Boyu 54
Mu-jung Ch'ui 67, 68, 70, 73
Mu-jung Sze 35
Mu-jung Yung 38, 67
Mu ve Shoular 137
Mu 穆 131

N
Nan-Yüen 93
Nan Ch'i 20
Nan Pen 南本 20
Nan Yü 139
Nan 難 Suyu 45
Nei-shih 38
Nun Chiang 嫩江 45
Nü-chen 25

O
Onaltı Devlet Dönemi 38, 39, 45, 54, 59, 69, 91, 107, 127, 131
Ordos 29, 33, 55, 63, 67, 73, 87, 88

Orhun Irmağı 29
Orta Çağ 11, 25, 130
Ö
Önceki Chao Devleti 41
Önceki Ch'in Devleti 54, 55
önceki Yen Devleti 37

P
Pa-pa 99, 107
Pa-ti 18
Pai-teng-shan Kuşatması 40
Pai-ya-su-sze 白亞粟斯 75
Pai Lung 76
Pai ma Ch'in 144
Pai Na Pen 百衲本 20
Pai 白 Boyu 50
Pao Hsieh 146
Pei-ti 29
Pei Pen 北本 20
Pei Shih 北史 20
Po-linli Ts'ui Ailesi 70
Po-lo-na 破洛那 (Fergana?) 77
Pu-ling-min Ch'ou-chang 不領民酋長 60
Pu-ling-min Shu-chang 不領民庶長 60
Pu-liu-ku (Lu) 步六孤(陸) 58
Pu-shuai 部帥 59
P'ing-ch'eng 平成 53
P'ing Chi 平齊 103
P'ing Liang 平涼 76
P'ing Yang 145
P'ing Yüen 平原 91, 103
P'i Pao-Chih 皮豹之 77
p'o-yeh tou 破野頭 94
P'u-tzu 29
P'u-t'ou 50
P'u 19, 29, 50, 83, 99, 139, 143, 147
P'u T'ai 83

R
Risaleler 17, 19

S
saf memurlar 130
San-ho 三河 91
Sang-Kan Irmağı (桑乾) 103
Sekiz Bey Dairesi 100
Sekiz Beylik Düzeni 99
Sekiz Boy Düzeni 99
Shan-hsi 山西 35, 41, 53, 54, 70, 87
Shan-shan 鄯善 (Çarklık) 112
Shan-tung aristokratları 70
Shan-tung 山東 41, 70
Shan 29, 31, 33, 35, 40, 41, 53, 54, 55, 59, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 87, 93, 94, 97, 101, 102, 103, 106, 107, 112, 135, 136, 137, 139, 144, 148
Shang-shu ling 150
Shang-tang 30
Shang-Tung 98
Shang Dağı 153
Shangku 35
Shang shu Mao Fa-Jen 138
Shang Shu Ts'ui Hsiu 146
Shang Shu Ts'ui Liang 153
Shang Shu Tu Chih Lang Chung 145
Shao 紹 74
Shen Chia 76, 137
Shen Jui 75, 136
Shen Kuei 83, 144
Shen Sung 申訟 arabası 82
Shih-chien Irmağı 45
Shih-Chung 侍中 93
Shih-hu 石虎 54
Shih-le 30, 54
Shih-p'ing 始平 31
Shih Hu 41, 98
Shih Kuang 76, 137
Shih Lê 41
Shih Men 144
Shih Tsu 119, 137, 143
Shih Tsung (Yüen K'o) 17
Shira Muren Irmağı 34, 49, 55, 67
Shu-Han 146
Shu Devleti 37
Shuo-fang 朔方 34, 54
"sınıf içi memurlar" 流內官 130
Sonraki Chao 趙 Devleti 54
Sonraki Ch'in Devleti 75
Sonraki Yen Devleti 67, 68, 70, 73, 74
SOY GÖZETMENLİĞİ 7, 105
Sui Hanedanı 18
Sui Shu 18, 20, 58, 126
Sui Yüen 87
Sung Yün 宋雲 83
Sung 宋 91
Su Tsung (Yüen Hsü) 17

Sze-hai 99
Sze 司 91
sınıf dışı memurlar" 流外官 130
T
Ta-hsi 99
Ta-jen 大人 59
Ta-tung 大同 53
Tai-chün 代郡 34
Tai Devleti 41, 54, 55, 57, 64
Tai Fang 101
Tai Kayıtları 17
Tai Kungluğu 53
Tai 代 93
Ta Liang 144
Tang 堂 120
Tao Wu Ti 73, 74
Tarım Bölgesi 40
TAİ BEYLİĞİ 7, 51, 53
Taşkent 30
Teng Kuo 73, 135
Teng T'ung 151
Teng Yüen 17
Ti (氐) (Tibetli) Devleti 82
Tibetli Fu Chien 37, 63, 67
Ti Chao 37, 38
Ti Chu 146
Tien An 79
Tien Pen 殿本 20
Ting-hsiang 定襄 49
Ting-lingler 34, 38, 67
Toghto 29
Tohara 18
Tou (Ho-tou-ling) 107
Tsaidam 35
Tsan-ho 102
Tsui Hung 17
Tsung Ai 宗愛 78
Ts'an-ho-po Savaşı 73
Ts'an-ho-p'o 參合陂 53
Ts'ao Dönemi 91
Ts'ao Wei 50, 70, 101
Ts'e Shih 151
Ts'ui Hao 崔浩 70
Ts'ui Hung 崔宏 75, 100
Tu-ku 獨孤 Boyu 54, 63
Tu-yü-hunlar 吐谷渾 76
Tuan 段 Ailesi 35
Tung 31, 32, 33, 34, 70, 75, 77, 87, 91, 94, 98, 101, 125, 135, 139, 145, 148, 149
Tung Hsü 139
Tung P'ing 135
Tungus 32, 33, 56
Tung Yen 139
Tun Huang 75
Tzo Hsien Wang 左賢王 59
Tzu-chih-t'ung-chien 57
Tzu-shih 29
Türkistan 29, 30, 34, 35, 41, 76, 88, 100, 112
T'ai-ling 29
T'ai-shou 141
T'ai-yüen 太原 34
T'ai 29, 34, 47, 54, 58, 67, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 101, 103, 109, 112, 115, 116, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 143, 148, 149, 150, 151, 152, 153
T'ai An 78, 79, 137, 138
T'ai Chang 75
T'ai Ch'ang 84, 136
T'ai Fu 149
T'ai Ho Wu Chu 150, 151, 152
T'ai Ho 太和 115
T'ai Kung 151
T'ai Ping Chen Chün 77, 78
T'ai P'u 143
T'ai Sheng 臺省(尚書省) Dairesi 73
T'ai Shih 149
T'ai Tsu 135, 137
T'ai Tsung 136
T'ai Wei 太尉 115
T'ai Wu Sung 78
T'ai Wu Ti 太武帝 75
T'ai Yen 76, 77
T'an-shih-huai 48, 49
T'ang Dönemi 17, 20, 37, 129
T'ang Hanedanı 27, 71, 109
T'ang Shu 45, 63
T'ao Suyu 洮水 31
T'ieh-fo Liu Hu Chuan 鐵弗劉虎轉 63
T'ien Hsing 74, 102, 135, 136
T'ien P'ing 84, 148
T'ien Sze 74
T'o-pa 11, 17, 19, 20, 21, 22, 33, 35, 37, 38, 39, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 50,

53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 118, 119, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 156
T'o-pa Hsien-peileri 45, 55, 56
T'o-pa I-li 87
T'o-pa Kuei 48, 59, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 87, 88, 89, 92, 93, 95, 98, 99, 100, 102, 105, 107
T'o-pa K'uei Dönemi 17
T'o-pa Ling 99, 100
T'o-pa Sze 嗣 68
T'o-pa Tao 69, 70, 93, 95, 98, 106
T'o-pa Tsuan 106
T'o-pa T'ao 壽 68
T'o-pa Wei Dönemi 11, 20, 22, 37, 59, 60, 63, 94, 124, 125, 127
T'ou-pin 50
T'oung-pao 32
T'san-ho-po 97
T'se-shih 141
T'u-fa 禿髮 Ailesi 35
T'u-ho 徒何 Boyu 35
T'u-yü-hunlar 吐谷渾 35
T'ui-yen 推演 47
T'ung Ch'ing Vadisi 153
T'ung Wan 75, 76, 88, 143

U
Ulan Chap Birliği 29

Ü
"Üç dereceli vergi" dizgesi (sistemi) 79
Üç Devlet Dönemi 29, 31, 34, 37, 91, 101, 107, 129

V
Veliaht 皇太子 77, 78
Volga Hunları 29
Völkerbewegung 25
Völkerwanderung 25

W
Wang-su 18
Wang Chien 102
Wang Hsüan-mo 王玄謨 78
Wang Su 王肅 81
Wang Tsu 王足 82
Wang 王 53, 59
Wan Tu-kuei 137
Wan 完 Suyu 45
Warwâlîz 18
Wei-ch'ih (Wei) 尉遲(尉) 58
Wei 5, 9, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 29, 30, 31, 34, 37, 38, 39, 41, 45, 46, 47, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 135, 138, 141, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153
Wei Ch'ih Vadisi 153
Wei Devleti 19, 31, 37, 38, 45, 50, 57, 59, 61, 64, 68, 70, 71, 72, 79, 80, 83, 93, 94, 99, 107, 108, 111, 112, 114, 121, 125, 126, 128, 131
Wei Fu 152
Wei Hükümdarlığı 29
Wei Lon Chuan 20
Wei Pao-kuang 149
Wei Shou 17, 19, 20, 22, 38, 56
Wei Shu 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 45, 46, 47, 57, 63, 87, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 102, 105, 106, 109, 111, 112, 113, 118, 121, 122, 126
Wei Tarihi 9, 38, 41, 50, 56, 58, 106
Wei 尉 131
Wei 魏 91
Wen Ch'eng Ti 文成帝 79
Wen Ti 文帝 76, 84
Wu-hu Irmağı 18
Wu-hu Luan Hua 25
Wu-lu-hou Beyliği 45
Wu-niu-yü (Yü) 勿忸于(于) 58
Wu-pao 塢堡 69
Wu-sun 烏孫 112
Wu-tu 武都 31
Wu-yüen 五原 49
Wu Devleti 37, 38